

Integratsiooni monitooringu metoodika (re)kontseptualiseerimine

Kristjan Kaldur, Kats Kivistik, Triin Pohla

METOODIKAARUANNE
2019

Uuring: Integratsiooni monitooringu meetoodika (re)kontseptualiseerimine
Autorid: Kristjan Kaldur
Kats Kivistik
Triin Pohla
Teostaja: Balti Uuringute Instituut
Tellija: Kultuuriministeerium

Balti Uuringute Instituut uuris Kultuuriministeeriumi tellimusel Eesti integratsiooni monitooringu kontseptsiooni meetoodikat ja korraldust - kuidas mõõta Eesti ühiskonna lõimumist perioodil 2020 – 2030, nii et see vastaks kõige paremini poliitikakujundajate, teadlaste ja avalikkuse vajadustele?

KULTUURIMINISTEERIUM

DOI: 10.23657/2019.7

Balti Uuringute Instituut

Lai 30
51005 Tartu
tel 699 9480

ibs.ee

SISUKORD

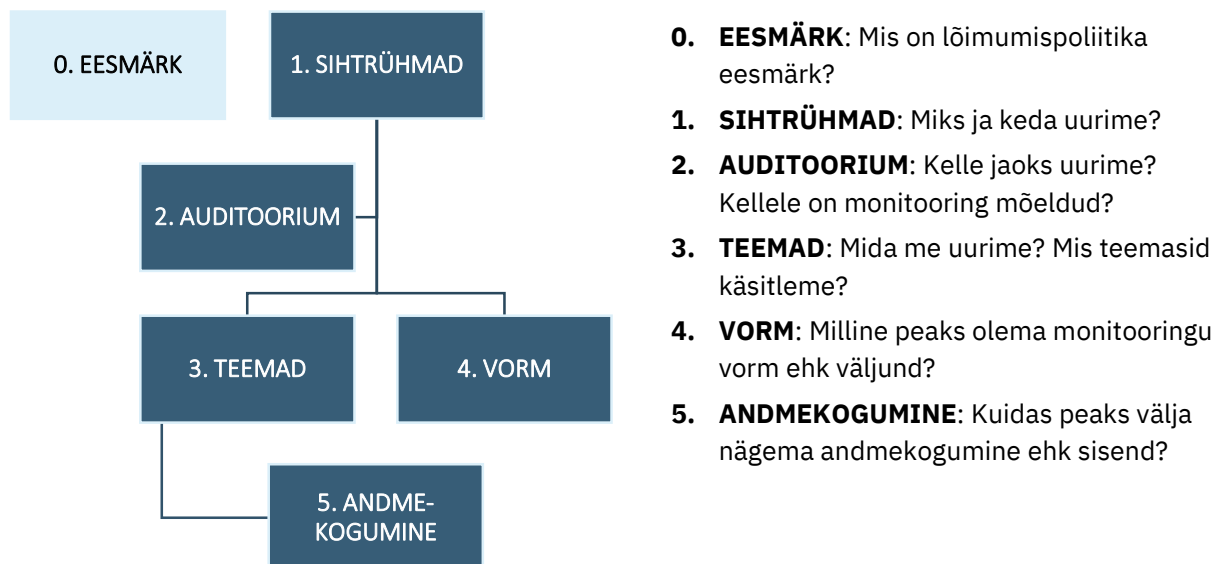
Sissejuhatus.....	4
1. Eesmärk: kontseptsioon ja üldine raamistik.....	6
2. Sihtrühmad: miks ja kelle lõimumist mõõta?	9
3. Auditoorium: kellele on monitooring suunatud?	14
4. Vorm: milline peaks olema monitooringu üldine väljund?	19
5. Andmekogumine: kuidas peaks koguma sisendit?	24
6. Võimalikud tulevikustsenaariumid	29
7. Peamised järeldused ja põhimõtted monitooringute läbiviimiseks tulevikus.....	31
LISA A. Muud olulised ja läbivad teemad	33
LISA B. Ankeetküsimustiku disain.....	35
LISA C. Analüüsi metoodika	39

SISSEJUHATUS

Siinne metoodikaaruanne võtab kokku tulemused lühiuuringust, mille eesmärk oli läbi vaadata Eesti integratsiooni monitooringute senine korraldus ja metoodika ning täpsustada seeläbi tulevaste monitooringute läbiviimise korraldus ning üldised põhimõtted perioodiks 2020-2030.

Uuringu käigus viidi läbi 20 intervjuud 21 valdkondliku eksperdiga (vt täpsemalt lisa C aruande lõpus), koguti tagasisidet monitooringu tulemuste senise kasutamise ja rakendamise kohta enda valitsemisalas või töövaldkonnas 18 inimeselt 7 asutusest (lisa 2), kaardistati lõimumise teemalised lõputööd (lisa 3), kaardistati lõimumisega seotud Eesti küsitlusuuringud (lisa 4), kaardistati monitooringute senised teoreetilised raamistikud ja küsimused ning erinevaid lõimumise mõõtmise võimalused maailmas (lisa 5), ning testiti võimalik uut lõimindeksit uussisserändajate kohanemise uurimiseks (lisa 6). Lisaks testiti ka Eesti elanike valmisolekut isikukoodi jagamiseks isiku-uuringutes/elanikkonnaküsitluses omnibuss küsitluse kaudu (lisa 7). Samuti valideeriti ja täiendati integratsiooni monitooringu küsitlusanketi (lisa 8). Lisaks viidi läbi kaks aruteluseminari lõimumise mõõtmisega seotud valdkondlike ekspertide ja poliitikakujundajatega – üks Tallinnas ja üks Tartus.

Enamik siinses metoodikaaruandes väljatoodud seisukohti või järeldusi tuginevad läbiviidud intervjuude, andmekogumise ning sekundaarallikate analüüsi omavahelisel sünteesil.

Siinses metoodikaaruande esimesed kaks peatükki (1. millisel eesmärgil ning 2. sihtrühmad ehk kelle lõimumist mõeldame) on peamiselt poliitilise valikuga seotud küsimused monitooringu eesmärgi osas, mille üle tuleb eelkõige otsustada poliitikakujundajatel. Esimeses peatükis on tutvustatud erinevad lõimumise definitsioonid, lõimumise üldine kontseptualiseerimine ning selle eesmärgiseaded Eestis. Seejärel on kirjeldatud, milliseid sihtrühmi on võimalik monitooringutes eristada ehk kelle lõimumist on vaja jälgida (ptk 2); samuti on kirjeldatud integratsiooni monitooringute võimalikku auditooriumit

ehk monitooringu (aruande) tarbijaid/kasusaajaid (ptk 3). Nende põhjal on võimalik paremini sihistada ka monitooringu laiemat eesmärki ja väljundit ehk vormi (ptk 4) - selle juures analüüsime mh erinevate monitooringu vormide tugevusi ja nõrkusi. Monitooringu sisendi juures eristame erinevad andekogumise võimalikud meetodid ning toome välja asjaolud, millele tulevaste monitooringute andmekogumisel tuleb mõelda (ptk 5); nimetatud peatükis toome põhjalikumalt välja ka registriandmete ja küsitlusandmete ühendamisega seotud riskid. Seejärel pakume välja ja kirjeldame ära mõned kõige tõenäosuslikumad stsenaariumid tulevaste monitooringute läbiviimiseks (ptk 6) ning Statistikaameti võimaliku rolli integratsiooni monitooringute läbiviimisel. Siinse metoodikaaruande kokkuvõttes on eraldi välja toodud mõned monitooringu korraldamisega seotud üldisemad mõtte- ja arutelukohad (ptk 7 ja 8).

1. EESMÄRK: KONTSEPTSIOON JA ÜLDINE RAAMISTIK

Mis on Eesti lõimumispoliitika eesmärk?

Erinevad määratlused Eestis ja Euroopas

Lõimumiskava Lõimuv Eesti 2020:¹ „Lõimumine on ühiskonna koos töötamise, õppimise ning toimimise oskuse ja võimekuse kasvatamine, mis läbib kõiki ühiskonnaelu valdkondi. See on pikaaegne pidev kokku kasvamine, vastastikune areng ühiskonnagruppide vahel. Seda iseloomustavad sellised väljakutsed, mille lahendamiseks vajatakse pikema vaatega plaane, kõikide osaliste ning eri kogukondade valmisolekut ja kaasatõetamist. Riigi soov on väärtustada ühiskonnas iga inimest ja seeläbi toetada ka kultuurilist mitmekesisust, edendada komberuumi, kus saab areneda eesti keel ja kultuur. See võimaldab oma identiteeti säilitada ja kultuuri viljeleda ka eesti keelest erineva keele ja kultuuritaustaga inimestel.“

Lõimuv Eesti 2030: „Lõimumiskava üldeesmärgiks on luua tingimused, et Eesti ühiskond oleks lõimunud ja sotsiaalselt sidus, erineva keele- ja kultuuritaustaga inimesed osaleksid aktiivselt ühiskonnaelus ja jagaksid demokraatlikke väärtusi.“

RITA-ränne 2018:² „Lõimumine peaks olema suunatud ühise riigiidentiteedi tugevdamise ja kasvatamise ning kultuuriliste identiteetide säilitamise ja arendamise suunas, suurendades samas riigi elanikkonna kultuurilist ühisosa. Lõimumine on eeskätt ühiskonna kui terviku ehitamine õppimise teel, s.t lõimumine peab seadma eesmärgiks kõigile elanikele Eesti riigis hästi toime tulemiseks vajalike kultuuriliste pädevuste õpetamise ja võimalikult suure ühisosa ning heade suhete tagamise eri kultuurikogukondade ja nende esindajate vahel. /.../ Ühiskonnas loovad ühisosa jagatud väärtused, võimaluste võrdsus ja vabadus valida ning vastutada.“

Kuidas mõõta lõimumist töötuba (2011):³ Eesti lõimumispoliitika põhiväärtused on stabiilsus, konfliktide ennetamine, demokraatia areng, kultuuriline ja sotsiaalne sidusus (Lauristin 2011). Eesti lõimumispoliitika kolm põhisuunda on: (1) keelelis-kommunikatiivne integratsioon: riigikeele oskus kui eeldus ühise inforuumi kujunemisele ja haridusliku, kultuurilise ning sotsiaalse sidususe arengule; sallivus ja avatus suhetes, nii eestlaste kui mitte-eestlaste vastastikune kultuurihuvi ja üksteise mõistmine; (2) õiguslik-poliitiline integratsioon: kodakondsuse omandamine ja ühise riigi-identiteedi kujundamine; mitte-eestlaste poliitiline osalus ning kodanikuühiskonda kaasatus; ning (3) sotsiaal-majanduslik integratsioon: võrdsed majanduslikud võimalused ja heaolu; sotsiaalne turvalisus ja konkurentsivõime tööturul.

¹ Kultuuriministeerium, LE2030.

² Mitmekultuurilise Eesti ühiskonna ja lõimumise kontseptuaalsed alused, RITA ränne, juuni 2018.

³ Kuidas mõõta lõimumist töötoa materjalid (2011).

Euroopa Liidu (2005) raamistik kolmandate riikide kodanike integreerimiseks Euroopa Liidus

Lauristin 2011:

- lõimumine on dünaamiline kahesuunaline protsess, kus kõik sisserändajad ja liikmesriikide elanikud saavad üksteist vastastikku kohandada
- lõimumine eeldab Euroopa Liidu põhiväärtuste austamist
- tööhõive on lõimumisprotsessi oluline osa
- algteadmised vastuvõtva ühiskonna keele, ajaloo ja institutsioonide kohta on lõimumiseks hädavajalikud
- haridusalased pingutused on olulised sisserändajate ja eriti nende järeltulijate ettevalmistamiseks edukamaks ja aktiivsemaks ühiskonnas osalemiseks
- sisserändajate ligipääs asutustele ning avalikele ja eratoodetele ja -teenustele võrdsetel alustel kui riigi kodanikel ja mittediskrimineerival viisil on parema integratsiooni kriitiline alus
- muud valdkonnad: suhtlussagedus ja kontaktid; kultuuridevaheline dialoog; kodaniku-, kultuurilise ja poliitilise osaluse julgustamine.

Varasemates integratsiooni monitooringutes kasutatud teoreetilised kontseptsioonid ja lähtepunktid on eraldi välja toodud siinse metoodikaaruande metoodika-kompaktis (vt lisa 5). Lõimindikaatoreid on võrdlevalt teiste Euroopa riikidega analüüsinud ka lõimumiskava 2008-2013 indikaatorite käsiraamat (E&Y 2011)⁴, lõimvaldkonna indikaatoreid on käsitletud ka arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ ettevalmistamise raames koostatud erinevates valdkondlikes teemalehtedes (IBS 2013)⁵.

Üldise teoreetilise kontseptsiooni vajadus integratsiooni monitooringute jaoks

Varasemates integratsiooni monitooringutes on lõimumise mõõtmiseks ja analüüsimiseks loodud erinevaid teoreetilisest kirjandusest lähtuvaid ning küsitlusandmete põhjal konstrueeritud raamistikke - indekseid ja tüpoloogiad (vt tabel 1). Neid on aastate jooksul osaliselt täiendatud, osaliselt edasi arendatud, aga osadest ka loobutud (vt pikemalt definitsioone ja määratlusi Eestis ja teoreetilisi-metodoloogilisi kontseptsioone ka lisa 5).

Nii on näiteks kahte raamistikku - lõimklastrite ja riigiidentiteedi indekseid - kasutatud ka lõimumiskava indikaatoritena, kuid seni pole neist ega ühestki teisest varasemast lähenemisest kujunenud ega neid eesmärgistatult kujundatud ühtseks raamistikuks Eesti lõimumisvaldkonna seisundi hindamisel.

Tabel 1. Integratsiooni monitooringutes esitatud indekseid ja tüpoloogiad, 2000-2017

Autor	Aasta(d)	Indeks/tüpoloogia
Iris Pettai	2000, 2002, 2005	Eestlaste ja mitte-eestlaste vastastikune sallivus ja sallivustüpoloogia
Jüri Kruusvall	2002	Integratsiooni pidurdavad hoiakud, rahvussuhete arenguvariandid
Klara Hallik	2002, 2005	Mitte-eestlaste võimuse osalemise tüpoloogia, individuaalse poliitilise kaasatuse indeks
Kairi Kasearu, Avo Trumm	2008	Tõrjutuse koondindeks

⁴ Ernst&Young (2011). Lõimumiskava 2008-2013 indikaatorite käsiraamat.

⁵ Balti Uuringute Instituut (2013). Lõimumisvaldkonna taustainfomaterjalid.

Jüri Kruusvall	2008	Rahvussuhete tajurühmad
Raivo Vetik	2008, 2015, 2017	Eestlaste ja eestivenelaste riigiidentiteet
Marju Lauristin / Jüri Kruusvall	2008, 2011 / 2015	Lõimumisastmete indeks, lõimdimensioonid, lõimklastrid
Triin Vihalemm	2011	Identiteedi dimensioonid
Triin Vihalemm	2011	Religiooni olulisuse indeks
Peeter Vihalemm / Külliki Seppel	2011 / 2015	Meediaeelistuste (-orientatsiooni) tüübid
Jüri Kruusvall	2015	Püsiühenduste taseme koondnäitaja

* allikas: autorite koostatud

2. SIHTRÜHMAD: MIKS JA KELLE LÕIMUMIST MÕÕTA?

Esimeste Eesti integratsiooni monitooringute perioodil (2000-2008) olid lõimumise analüüsimisel peamised lõimumise osapooled ehk sihtrühmad eelkõige eestlased ja teisest rahvusest inimesed (90-ndatel ja 00-ndatel eelkõige Eestis elavad venelased, hiljem ka teised muukeelsed).

Samal ajal on kasvav sisseränne, tagasiränne ning sellest tulenevalt eri rändevormide ja Eesti elanikkonna rahvusliku koosseisu mitmekesistumine toonud kaasa vajaduse kaasata lõimumistegevustesse ja -analüüsidesse ka teisi, erineva taustaga (sub)grupe. Nii on näiteks alates 2011. aastast integratsiooni monitooringutes käsitletud eraldi täiendava ja uue rühmana uussisserändajaid,⁶ ning viimastel aastatel on tõstatanud küsimus, sh siinse analüüsi jaoks läbiviidud intervjuudes, kas ja millises ulatuses peaks integratsiooni monitooring (võrreldava grupina) käsitlema ka eestlastest tagasipöördujaid.

Enamik siinse analüüsi tarbeks intervjueeritud eksperte on seisukohal, et ka tulevikus on monitooringutes eelkõige vajalik analüüsida teisest rahvusest või muukeelsete elanike lõimitust. Vastavalt vajadusele võib tekkida vajadus eristada selle sees ka erinevaid rahvusrühmi (nt venelased, ukrainlased, valgevenelased jmt) või muid subgrupe (nt Ida-Virumaa elanikud, Lasnamäe elanikud jmt), sh ka (etniliste) eestlaste endi lõimimisvalmidust.

Ühtlustamist vajab ka terminoloogia – ehk millist analüütilist koondnimetust kasutada analüüsid ja uuringutes, aga ka poliitikadokumentides ja strateegiates kirjeldamiseks Eestis elavaid teisest rahvusest elanikke - kas terminit 'muukeelsed', 'teisest rahvusest inimesed', 'muu emakeelega inimesed', või mõni muu üldine koondnimetus (vt aja jooksul kasutatud termineid peatüki lõpus olevas tabelis 3). Termin 'mitte-eestlased' kasutamine on Eesti teaduskirjanduses aegamööda kahanenud ning selle edaspidine kasutamine pole enam otstarbekas, kuigi seda kasutatakse veel näiteks Statistikaameti andmebaasides.⁷

Võttes aluseks Eestis juba elavad ja Eestisse elama saabuvad inimesed, on integratsiooni monitooringu valimi moodustamise seisukohast lähtuvalt võimalik eristada nelja peamist sihtrühma (tabel 2): eestlased, nn muukeelsed, uussisserändajad ja teised (pikemaajaliselt Eestis elanud) välismaalased, ning eestlastest tagasipöördujad.

Tabel 2. Integratsiooni monitooringusse kaasatud sihtrühmad

Sihtrühm	Täpsustus	Mõtte või arutelukoht	Suurusjärk
Eestlased	Etnilised eestlased, kes ankeedis valivad enda rahvuseks 'eestlane'.	Uurida kvantitatiivselt, monitooringu küsitluse elanikkonna valim katab selle sihtrühma esinduslikult ära.	ca 900'000
Muukeelsed	Kõik mitte eesti emakeelega Eesti elanikud, sh vene keelt kõnelevad püsielanikud.	Uurida kvantitatiivselt, monitooringu küsitluse elanikkonna valim katab selle sihtrühma esinduslikult ära.	ca 300'000

⁶ 2011. aastal kaasati uussisserändajad monitooringusse kvalitatiivselt – fookusgrupi ja personaalintervjuudega, 2015. aastal ainult läbi sekundaarallikate (teiste uuringute) tulemuste, ning 2017. aastal kvantitatiivselt – eraldiseisva veebiküsitlusega, mis kattus osaliselt elanikkonnaküsitluse ankeediga.

⁷ Vt selle osas ka IBS (2013). [Taustainfo: Lõimumisvaldkonnas kasutatavate terminite ülevaade.](#)

Uussisserändajad ja teised Eestis mittedündinud välismaalased	Kuni 5-aastat Eestis viibinud isikud, sh RKS (pagulased); ning kauem kui 5 aastat tagasi Eestisse elama asunud välismaalased. Täpsemalt vt allpool.	Võib kaaluda nii kvantitatiivselt uurimist – sel juhul tuleks suurendada nende valimit ebaoproportsionaalselt teistega; kui ka kvalitatiivselt uurimist. Tulenevalt sihtrühma eripäras – kiire kohanemise vajadus uues keskkonnas – võib kaaluda ka longituuduuringu läbiviimist.	ca 80'000
Tagasipöördud	Pikalt (üle 10 aasta) Eestist väljaspool elanud Eesti kodakondsusega isikud, kes on sündinud Eestis või väljaspool Eestit.	Seni pole monitooringutes ega muudes uuringutes süstemaatilist käsitlemist leidnud. Kaaluda võib nii varianti uurida sihtrühma eripära lisauuringuga ja/või suurendada sarnaselt uussisserändajatele nende valimit monitooringu küsitluses.	ca 30'000

* allikas: autorite koostatud

Valimi koostamisel ehk keda ja miks integratsiooni monitooringutes uurida, tuleb uuritavate sihtrühmade/(sub)gruppide täpsustamisel ja andmekogumise ettevalmistamisel tähelepanu pöörata järgnevatele asjaoludele:

- Huvi lõimumis- ja rändevaldkonna akadeemilise ja rakendusliku uurimise vastu on Eestis üha kasvav, mistõttu on aina olulisem **kvaliteetsete võrreldavate andmete kogumine, ja kogutud andmete kättesaadavus**. Erinevate gruppide puhul - sealhulgas päritolu, rändetausta ja rändekogemuse alusel -, on võrreldavuse tagamiseks oluline erinevate võrreldavate gruppide piisav esindatus (valim) ükskõik millises andmekogumises (st vähemalt 400 vastajat ühes uuringulaines). Kas ja millised piirangud taolise esinduslikkuse tagamisel seab uuringuks ettenähtud eelarve, vajab eraldi otsustamist. Siiani on integratsiooni monitooringutes venekeelne elanikkond olnud üle-esindatud ehk valim on olnud suurem kui nende proportsioon Eesti ühiskonnas; üle-esindatus on vajalik ka teiste väiksemate subgruppide uurimisel (nt ukrainlased, uussisserändajad, tagasipöördud vmt).
- Rändetausta ja päritolu lõikes on andmete detailsemaks analüüsiks **tarvis lisada küsitlusankeeti küsimused vastaja, tema vanemate (ja vanavanemate) sünnikoha kohta**. Seda senini integratsiooni monitooringutes tehtud ei ole. Põlvnemise kohta info kogumine võimaldab eristada Eesti rahvusest püsielanikest (st etnilistest eestlastest) väga hästi lõimunud sisserändajad ja nende järeltulijad, kes vastavad või võivad vastata küsitlusele eesti keeles ja/või peavad enda peamiseks rahvustunnuseks eestlast (st valivad ankeedis rahvuseks 'eestlane').
- Valimi koostamisel on oluline **arvestada rahvastiku geograafilise paiknemise** ning eri piirkondade (eelkõige Tallinn ja Harjumaa, Ida-Virumaa vs muu Eesti) võrdleva analüüsi võimalikkusega. Silmas tuleb pidada, et näiteks Ida-Viru regiooni põhjalikumaks uurimiseks on vajalik suurendada ka selle piirkonna vastajate hulka (st valimis antud piirkond üle-esindada).
- Uussisserändajate ja Eestis mittedündinud välismaalaste grupi analüüsimisel ning piiritlemisel ei tohiks lähtuda ainult kohanemisprogrammi määruses sätestatud ning ametlikus asjaajamises kasutuses olevast kuni 5-aastat Eestis viibimise piirist, vaid **laiendada uussisserändajate**

valimisse kaasatud välismaalaste Eestisse saabumise aega kuni 10 aastani, või panna piiriks Eesti Euroopa Liiduga liitumise aasta 2004. Nii satuvad valimisse ka need välismaalased, kes on Eestis elanud juba üle 8 aasta, mis tähistab ühtlasi alampiiri Eesti kodakondsuse taotlemiseks. Taoline sihtrühma Eestis viibimise aja laiendamine ei kaota ära võimalust analüüsida eraldi ka kuni 5-aastat Eestis viibijaid.

- e) Uussisserändajate puhul soovitame **valimi koostamisel mitte eristada EL ja kolmandate riikide kodanikke** (küll aga võib neid kahte rühma eristada andmete analüüsimisel). Kuna uussisserändajate valimi moodustamine on keeruline elukoha järgi, võib nende küsitlus olla veebipõhine – kõrvalekalle populatsioonist peaks olema nende puhul väiksem, sest uussisserändajad on keskmiselt küllaltki noored inimesed ning kelle jaoks on arvuti ja interneti kasutamine tavaline.
- f) Integratsiooni monitooringus uuritavaid sihtrühmi (sh uussisserändajaid kui ka tagasipöördujaid) on võimalik **uurida (osaliselt) longituuduuringuga, küsides selleks küsitlusuuringu lõpus vastaja nõusolekut uuringu järgmises laines osalemiseks**, sh tema kontaktandmeid. Longituuduuringu korraldamine võib olla eelkõige mõttekas uussisserändajate ja tagasipöördujate sihtrühmade puhul, kuna küsimuste fookus võib aja jooksul muutuda – näiteks keskendudes esimestel aastatel pärast Eestisse kolimist/naasmist ümberasumise ja uue eluga kohanemise protsessile ning hiljem uutele teemadele. Taolised uuringud Eestis seni puuduvad.
- g) Piisava valimiga **tagasipöördujate lisamine uuringusse** võimaldab integratsiooni monitooringusse luua täiendava võrdlustasandi sellest, kas ja kuidas välismaal elamise kogemus muudab (etniliste) eestlaste hoiakuid, kontakte, lõimumisvalmidust, meediatarbimist jms. Lisavalimi koostamise peamine vastuargument seisneb selle täiendavates kulutustes: kas lisakulu täiendava valimi koostamiseks ning andmete analüüsimiseks tasub ära või mitte.
- h) Erinevate **andmekogumise meetodite kombineerimine** (isetäidetav veebiküsitlus + CATI ehk tahvelarvuti vahendusel personaalintervjuu) võimaldab võrreldes ainult ükselt-uksele teostatava küsitlusega hoida kulusid madalamal ja/või kaasata uuringusse senisest suuremal määral vastajaid. Monitooringu põhiankeet peaks olema tõlgitud ning vähemalt veebiversioonis kättesaadav kolmes keeles: eesti, vene ja inglise. Täna on monitooringu põhiosa ainult nn ükselt-uksele põhine ning samuti ainult eesti ja vene keeles (v.a. uussisserändajate küsitlus, mis on lisaks ka inglise keeles ning ainult veebipõhine).
- i) Monitooringu meetodilise edasiarendamise jaoks on **oluline vastajatelt ka küsida ning hiljem analüüsida nende inimeste profile, kes ei soovi vastata ning põhjuseid, miks jäetakse vastamata**. Selle põhjal võib saada ka infot selle kohta, kui palju on mittevastajate seas neid, kelle keeleoskus ei võimalda ankeedile vastata. Nii näiteks võimaldaks registripõhine uuringu valimi koostamine saada parema ülevaate sellest, kes ei vasta, ning ükselt-uksele küsitlus anda parema ülevaate sellest, miks ei vasta.

Erinevate sihtrühmade paremaks katmiseks tasub tulevaste integratsiooni monitooringute (EIM) andmete kogumisel kaaluda kahte varianti:

- (1) tavapärase elanikkonnaküsitlus ca 1200-1400 vastajaga, mis laias laastus peegeldab elanikkonna proportsioone ning kus teised rahvused on mõnevõrra üle-esindatud põhjalikumana analüüsi võimaldamiseks; või

(2) erinevate huvipakkuvate elanikkonnagruppide/sihtrühmade/subgruppide võrdlust võimaldav küsitlus, mis sisaldab kõikide huvipakkuvaid gruppide (üle-esindatud) valimit ning mis võimaldaks nende põhjalikumalt võrdlust ja süvaanalüüsi.

Kuna palju andmeid ja informatsiooni saab juba teistest regulaarselt läbiviidavatest uuringutest, nagu nt Statistikaameti erinevad isiku-uuringud⁸ või Euroopa Sotsiaaluuring (ESS), millest enamik toimuvad kord kahe aasta jooksul või iga-aastaselt, võib EIM väärtus seisneda ka teises variandis – uurida võrdlevalt kõiki või peamisi rühmi ühes uuringus: püsielanikud ehk Eestis sündinud (nt erineva kodakondsuse, keele, rahvuse põhjal), (uus)sisserändajad ehk Eestist väljaspool sündinud (sh tagasipöördujad) jne.

Sellisel juhul ei oleks integratsiooni monitooring pelgalt erinevaid teemavaldkondi ja küsimusi dubleeriv elanikkonnaküsitlus (nagu näiteks ESS, WVS, Statistikaameti isiku-uuringud), vaid **Eestis elavate erinevate gruppide (lõimumis)hoiakute võrdlev uurimus**.

See variant tähendaks omakorda valimi suurendamist: kõik huvipakkuvad grupid peaksid olema esindatud vähemalt 400-500 vastajaga. Kuigi see on senistest läbiviidud monitooringutest kulukam, võimaldaks kulu vähendada küsitluse osalise viimisega veebiküsitluseks (kombineeritud andmekogumine, mille suunas liiguvad täna paljud regulaarsed elanikkonnaküsitlused), ja/või ministriumite vaheline vahendite jaotus (nt Siseministeeriumi poolne kaasrahastus uussisserändajate ja/või tagasipöördujate sihtrühma andmekogumise suunal vmt).

Kui monitooring võtab aluseks kõik eelnevalt ja tabelis 2 nimetatud sihtrühmad/subgruppid, on oluline täpsemalt läbi mõelda, millised tunnused saavad olema nende eristamise aluseks: nt kodakondsus, peamine/kodune keel, Eestis vs väljaspool sündinud, Eestisse tuleku aeg, rahvus vmt. Grupipõhine eristus võimaldab soovi korral ka aja jooksul teatud gruppe uuringus välja jätta, või huvipakkuvaid juurde liita. Oluline on lisada, et gruppide-põhine lähenemine ei välista ka kogu elanikkonnast ülevaate saamist – aluseks võib võtta kogu elanikkonna proportsionaalse valimi ning seda täiendada vastavalt erinevatesse gruppidesse kuuluvate inimestega, kui uuringu aluseks olev ankeet on ühesugune.

Kui võimalik, on mõistlik ja vajalik erinevate gruppide kättesaadavuse parandamiseks toetuda rahvastikuregistri andmetele valimi paremaks koostamiseks.

Sihtrühmade terminoloogiaga seotud kitsaskohad

Monitooringu ankeedis ning tulemuste avalikustamisel on oluline pöörata senisest enam tähelepanu **mõistete kasutamisele** ja ühtlustamisele, sh erinevate (rahvus-)rühmade piiritlemisel. 2017. aasta ankeedis on teisest rahvusest inimestele viidates kasutatud erinevaid mõisteid, sealhulgas alaküsimuste lõikes (vt tabel 3). Kuna monitooringu aruanded keskenduvad eelkõige küsitlusuuringu tulemuste kirjeldamisele, siis võib eeldada, et ka varasemate aastate monitooringu aruannetes erinevate mõistete läbisegi kasutamine on tingitud suures osas just ankeedi küsimustes kasutatud erinevatest mõistetest ja rühmade piiritlemistest.

Tabel 3. 2017. aasta monitooringu ankeedis kasutatud mõisted, koos küsimuse numbriga

KASUTATUD MÕISTED	Küsimuse number
mitte-eestlased	8, 9, 18E, 19E, 31, 40, 73

⁸ Vt Statistikaameti isiku-uuringute nimekirja siin.

mitte-eesti emakeelega	54
mitte-eestlaste grupid	74
(kohalikud) venekeelsed elanikud / inimesed / töötajad / lapsed / noored / Riigikogu ja KOV saadikud	X1, X2, 21E, 34M, 35M, 50E, 56, 61, 76, 88
venelased ja teised venekeelsed inimesed	19E, 20E
venelased ja teised vene keelt rääkivad vestluspartnerid	26E
venekeelne elanikkond	X3, 63, 88
(Eesti) venelane	31, 86
Eesti vene kogukond	X4
(eesti keel) pole [...] emakeel või peamine kõnekeel	28E
erinevast rahvusest või erinevat emakeelt kõnelevad / vene emakeelega / teistest rahvustest / erinevast rahvusest lapsed/õpilased	54, 55, 56, 57
erinevast rahvusest Eesti elanikud	88
eri rahvusest inimesed	X2
erinevad rahvused	23
rahvusvähemused	41, 55
teised rahvad	X3
Venemaa kodanikud	66, 88
sisserändajad	41
inimesed erinevatest maailma piirkondadest	41
sõjapõgenikud	41
KÜSIMUSTIKU LOOGIKATES KASUTATUD MÕISTED	
mitte-eestlased	18-21M, 39, 50M, T9-T10
mitte-eestlased, kes oskavad eesti keelt	25M
mitte-eestlased, kelle põhiline suhtluskeel on vene keel või kes valisid vastamise keeleks vene keele	26M
mitte-eestlased, kes alustavad suhtlemist sagedamini vene keeles	28M

* allikas: autorite koostatud

3. AUDITOOORIUM: KELLE JAOKS UURIME? KELLELE ON MONITOORING SUUNATUD?

Tulenevalt sellest, mil viisil ja milles näevad erinevad sihtrühmad enda jaoks monitooringu väärtust ja kasu, sõltub ka see, milline saab olla monitooringu sisu ja vorm. Näiteks, juhul kui monitooring on eelkõige sisendiks ministeeriumidele ja poliitikakujundajatele, on oluline lisada aruandele ka poliitikasoovitused. Kui monitooringu põhieesmärgiks on tutvustada Eesti ühiskonna lõimumise hetkeseisu pigem või muuhulgas ka tavalugejale (sh teemavaldkonnaga otseselt mitte kokkupuutuvatele poliitikakujundajatele, sh poliitikutele) võib olla vajalik lisada iga teemapeatüki algusesse lühiülevaade valdkonna põhilistest numbrilistest näitajatest (nt registriandmed rahvusrühmade lõikes tööturu olukorrast, vanuserühmadest jmt).

Kuigi omavahel võib teoreetiliselt kombineerida mitmeid erinevaid sihtrühmi ja sihtrühmade põhiseid sisuelement, on oluline siiski tagada monitooringu (aruande) selgepiirilisus ja konkreetsus. Teisisõnu, kui eesmärgiks võtta katta võimalikud paljusid sihtrühmi ja teemasid, ning sellest tulenevalt ka mitmeid peatükke või peatükkide alaosasid, võib monitooringu käsitlevatus/loetavus muutuda ebamääraseks ja raskesti hoomatavaks.

Tuginedes sekundaarallikate analüüsile ja läbiviidud intervjuudele, võime monitooringu auditooriumi ehk selle tarbijate ja huvirühmadena üldjoontes eristada alljärgnevas tabelis 4 välja toodud peamisi sihtrühmi. Tegemist ei ole hüpoteetiliste sihtrühmadega, vaid sihtrühmadega, kes integratsiooni monitooringuid on suuremal või vähemal määral oma töös aja jooksul kasutanud.

Tabel 4. Monitooringu peamised tarbijad ehk auditoorium

Sihtrühm	Täpsustus
Poliitikakujundajad	ministeeriumid, teised riigiasutused, poliitikud
Uurijad/teadlased	teadustöid, BA, MA ja PhD töid kirjutavad üliõpilased ja teadurid, teised rakendusuringute tegijad ja analüütikud
Huvitatud tavakasutajad	õppejõud loengukursuste jaoks, üliõpilased/õpilased, vabaühendused, vabakutselised eksperdid, ajakirjanikud/meedia
Mittehuvitatud tavakasutajad	inimesed, kes teemast otseselt ei huvitu, aga kelleni info jõuab igapäevaste uudiste ja kommunikatsiooni läbi
Välismaa huvirühmad	välismaine meedia, mõttekojad, rahvusvahelised organisatsioonid (nt UNHCR), lõimumise mõõtmisega alustavad või lõimindikaatoreid väljatöötavad riigid (nt Saksamaa), rahvusvahelised teadusprojektid (nt COST), võrgustikud, saatkonnad ja diplomaadid jpt

* allikas: autorite koostatud

Vaja on silmas pidada, et **erinevad sihtrühmad ehk tulemuste tarbijad on sageli huvitatud erinevatest monitooringuga seotud väljunditest** (toorandmed, analüüsitulemused, soovitused,

kommunikatsioon vmt), ning seda erinevas ulatuses, erineval viisil, ning sageli ka erinevatel ajahetkedel.

Kuna erinevaid väljundeid on mitmeid ja need ei ole sageli kattuvad, **ei ole võimalik luua ka ühte või ühtselt kombineeritud monitooringu väljundit, mis hõlmaks kõiki huvitatud osapooli/sihtrühmi /audiotooriume.** Täpsemalt on selle põhjused erinevate väljundite lõikes välja toodud alljärgnevalt:

A. Toorandmed, andmestiku kasutamine ja kättesaadavus ning andmete sekundaaranalüüs

Võimalus kogutud toorandmeid kasutada ja analüüsida on oluline eelkõige teadlaste jt uurijate ning tugeva analüüsivõimekusega riigiasutustele. Seega peab lisaks monitooringu aruandele olema soovijatele ligipääs ka toorandmetele, sh kõikidele monitooringu lainetele ehk nende andmestikele, küsimustikele ning vajadusel ka läbiviimise metoodika kirjeldustele (sh nt kas ja kuidas on andmed kaalutud). Eelkõige on teadlaste-uurijate, aga ka poliitikakujundajate jaoks oluline andmete ja andmetega külgnevate metoodikadokumentide võimalikult hea – kiire, lihtne ja odav – kättesaadavus.

Teisisõnu peab olema läbi mõeldud ning selgelt kommenteeritud, kelle käes integratsiooni monitooringute andmed asuvad ning millisel viisil on neile võimalik ligi pääseda. Täna selline ühtne koht puudub ning eelkõige on andmeid ja andmestikke siiani jagatud nõ käest-kätte ehk enamasti (aga mitte alati) Kultuuriministeeriumil loal andmeid omavate isikute poolt otse teistele osapooltele.

Eeldusel, et taoline ühtne andmeväljastussüsteem luuakse, tuleb kõikides andmekogumise- ja analüüsimise etappides jälgida ka teaduseetika (sh hea teadustava, teadustöö eetika ja Euroopa teaduseetika) ning andmekaitse põhimõtteid (nii AKI põhimõtted kui ka EL andmekaitse üldmäärus).⁹

B. Tulemustega tutvumine, nt aruande lugemine

Siinse metoodikaaruande jaoks läbiviidud intervjuudes esines valdav seisukoht, et monitooringu tulemused peaksid eelkõige olema esitatud analüütilise ja kokkuvõtliku teksti kujul.

Vajadust nähakse mitte niiväga kokkuvõtliku kirjeldava statistika järele (st statistikatabelite lahtikirjutused), vaid tulemuste analüüsi valdkonna kui terviku kontekstis. See tähendab, et lisaks andmete kirjeldamisele on soov ja vajadus näha trende ajas, analüüsitulemuste või trendide võimalikku seost teiste oluliste lõimumisvaldkonna uuringute tulemustega, aga ka võimalikku seost monitooringu teiste teemapeatükkidega ja/või arengutega ühiskonnas/maailmas laiemalt.

Poliitikakujundajate vaates on monitooringu aruandel täita kaks olulist eesmärki: esmalt, saada ülevaade enda poliitikavaldkonnas toimuvast (nt haridus, tööturg, meedia, võrdne kohtlemine vmt) ning teiseks, saada ülevaade teistes poliitikavaldkondades toimuvast. Monitooringu **peamiseks väärtuseks on poliitikakujundatele seega lõimumisvaldkonna hetkeseisust ja trendidest tervikpildi saamine,** ning valdkonna-spetsiifilise süvaanalüüsi asemel kompaktse ülevaate saamine kõikidest peamistest lõimumisvaldkondadest, sealhulgas ja eelkõige just teistes, mitte enda põhitöövaldkonnas toimuvatest arengutest.

Monitooringu aruannet kasutatakse ka väljaspool teadlaste-uurijate ja poliitikakujundajate ringi. Näiteks kasutavad monitooringut üliõpilased oma uurimistöodes ja lõputöodes ning õppejõud oma

⁹ Näiteks on monitooringute toorfailides sees ka nende vastajate kontaktandmed (telefon või e-posti aadress), kes on andnud nõusoleku täiendavaks ühendusevõtmiseks nt intervjuu jaoks. Taolised isikustamist võimaldavad andmed tuleb andmefailidest enne teistele uurijatele kasutuseleandmist eemaldada.

õppetöös, sh juhendamistes (vt ka lisa 3, lõputööde kaardistus). Samuti kasutavad monitooringu aruannet ja/või andmeid mitmed lõimumisvaldkonnas tegutsevad ministeeriumide allasutused või teised riigiasutused (nt INSA, Innove), aga ka valitsusvälised organisatsioonid ja kodanikuühendused (nt Balti Uuringute Instituut (IBS), Praxis, CENTAR, IOM, EIK jt).

Erinevad intervjueeritud osapooled näevad monitooringul suurt potentsiaali pikaajaliste trendide jälgimisel. Seetõttu soovitame aruande vormist ehk selle väljundist sõltumata jätkata senist andmekogumist ka tulevikus, mis võimaldab pikaajaliselt vaadelda eri tunnuste muutumist ajas (seda isegi juhul, kui neid ei kasutata otseselt sisendina monitooringu aruandes ehk analüütilise teksti kujul).

Samal ajal tuleb aga ka aruandes endas senisest enam rõhku panna pikaajaliste muutuste kaardistamisele, jälgimisele ja nende kirjeldamisele. Siiani on seda tehtud vaid valikuliselt; osaliselt ka seetõttu, et monitooringu ankeedid ehk küsimused on ajas suhteliselt palju muutunud.

C. Poliitikasoovitused

Poliitikakujundajate seisukohad monitooringu aruandes poliitikasoovituste väljatoomisel jagunevad kaheks: ühed peavad poliitikasoovitusi oluliseks, teised mitte, ehk ühtset läbivat seisukohta nende osas pole.

Samas on üksmeel selles, et konteksti lisamine, tõlgendused ja järeldused uurijatelt on väärtuslikud ja oodatud. Kui jätkata poliitikasoovituste esitamist monitooringu aruande ühe osana, on vajalik soovituste väljatöötamisele senisest enam kaasata panustama ka konkreetse valdkonna poliitikakujundajad ise. Vajalik on tulemused ja soovitused üheskoos uurijate-teadlastega läbi arutada, et tehtavad soovitused oleksid kooskõlalised, asjakohased ja võimalikult konkreetset. Viimase 2-3 monitooringu soovitused on jäänud pigem üldsõnalisteks ja deklaratiivseteks ning kordavad sageli juba varem öeldut (kuid olles isegi sel juhul enamasti relevantset, kuivõrd muutused ühiskonnas toimuvad aeglaselt).

Juhul, kui poliitikasoovitustele senisest enam suuremat rõhku panna, on see vajalik väga täpselt määratleda ka monitooringu lähteülesandes – st millise detailsusastmega soovitusi tellija või tellijate konsortsium soovib saada. Põhjalike soovituste jaoks on vajalik eraldada senisest rohkem aega, st nende põhjalik läbiarutamine koostöös poliitikakujundajatega ja koostamine lisab monitooringu läbiviimisele minimaalselt 2-4 nädalat.

D. Edasised uurimissoovitused

Intervjuude käigus tõstati selge vajadus edasiste uurimissoovituste tegemise järele, mis aitaks kõikidel valdkonnast huvitatud osapooltel – poliitikakujundajad, teadlased-uurijad jt – selgemini ja konkreetsemalt leida teemasid, mida edaspidi – nii monitooringutes kui teadustöös - põhjalikumalt käsitleda. Täpsemad uurimissoovitusi võivad teha nii teadlased-uurijad aga ka poliitikakujundajad ise, kuid oluline on need lisada uuringuaruande lõppu kompaktselt ja struktureeritult.

Intervjuudes tõstati eriti just poliitikakujundajate poolne soov ja valmisolek pakkuda endapoolseid uurimissoovitusi edasiseks uurimiseks ülikoolidele, mh ka bakalaureuse-, magistri- ja doktoritööde koostamiseks. Teisisõnu võimaldab taoline uurimissoovituste väljatoomine sihistada ülikoolidele uurimiseks konkreetseid teemavaldkondi, mida monitooringu senine analüüsitase ja kirjeldusviis ei paku, kuid mis on uuringu tellija või teiste seotud osapoolte silmis vajalikud lõimumisega seotud teemade edasiseks uurimiseks Eestis.

E. Lugemissoovitused

Monitooringul on **suur potentsiaal kujuneda väravaks Eesti lõimumisvaldkonna laiemal mõistmisel** – nii retrospektiivis kui ka tulevikuvaatavalt. Kui täna luuakse ja töötatakse monitooringu põhjal välja poliitikaid (sh meetmeid, arengukavasid, strateegiaid, tegevusi jt), saab monitooringu põhjal saab edasi liikuda ka teemapõhiselt süvateaduslike (rakendus)uuringute juurde. Seega tasub kaaluda monitooringu iga teemapeatüki täiendamist lühikese lugemissoovituste osaga, kus tuuakse kokkuvõtlikult välja teemavaldkonnas alates viimasest monitooringust ilmunud olulisemad Eesti (rakendus)uuringud, teadusartiklid, aga vastavalt otstarbekusele ka ülikoolide lõputööd.

Näiteks võib tulevase monitooringu eesti keelele keskenduva peatüki lõpus viidata keeleõppe korraldusega seonduvatele teistele uuringutele: nt nagu CENTAR ja TLÜ (2018) **raport**, Riigikontrolli eesti keele õppe (2019) **audit** jt. Kuna monitooringu teemapeatükkide maht on tänase vormi (uuringuaruanne) puhul piiratud, võimaldab see huvilisel soovi korral edasi liikuda teiste, valdkondlike süvauuringute juurde (millest osad võivad olla näiteks ka ainult kvalitatiivsed).

F. Meedia ja kommunikatsioon

Monitooringu tulemuste tutvustamine on oluline nii erinevate sihtrühmade ning Eesti ühiskonna kui terviku lõimumisalaste hoiakute kujundaja. Kui monitooringute käigus kogutud andmed on lihtsasti kättesaadavad ning iga andmekogumise lainega kaasnevad ka edasised uurimissoovitused, tekitab see juba iseenesest suuremat huvi andmete kasutamise ja lõimumisteemade vastu. Sellisel moel on võimalik andmete kasutamist ja uurimisteemasid senisest palju enam **populariseerida** – nt üliõpilastööde alase võistluste läbiviimine, uurimisstipendium (parima uurimisplaani või juba tehtud töö alusel), õpilasvõitlused, häkatonid vmt. Sel moel saab monitooring toetada ka uuringute ja teaduse populariseerimist laiemalt.

Kuivõrd igast uuringupeatükist on võimalik korraldada eraldi temaatiline aruteluseminar (EIM2017 puhul toimusid teemaseminarid hariduse, tööturu ja riigiidentiteedi teemadel), siis tasub kaaluda nendega omal jõul ja koostöös uuringu autoritega jätkata ka peale monitooringu ametliku perioodi lõppemist.

Monitooringu andmestik on aktuaalne vähemalt ühe aasta vältel peale andmete kogumist ja tutvustamist, mistõttu sobib seotud **teemaseminare/jätkuseminare korraldada ka hilisemal ajaperioodil**.

Viimaste monitooringute (EIM2015, EIM2017) **teemapõhiste aruteluseminaride formaat on ennast õigustanud** ning võrreldes varasemate uuringutega võimaldab professionaalsel tasemel teemasid tutvustada spetsiifilisematele sihtrühmadele (haridusspetsialistid, sotsiaal- ja ühiskonnateadlased, tööelu valdkonna eksperdid). Teemaseminaride ajastus võib olla ka ajas hajutatud.¹⁰ Teemapõhiste seminaride **kriitiline mass huvilisi** on võimalik kokku saada eelkõige aga ainult Tallinnas. Narva puhul on erikaasus ja seal korraldatav seminar võib küll olla kergema fookusega, kuid peaks siiski kandma

¹⁰ 2017. aasta monitooringu näitel osutus osavõtt aruteluseminaridest osutus heaks ja kohaletulnud huviliste erialane tase oli kõrge. Teemaseminaride kutsete edastamine sihtrühmale osutus aga väljakutseks, sest organisatsioonide üldmeilidele edastatud kirjad ei jõudnud vajalike inimesteni ja paremini töötasid nii uuringu autorite kui kommunikatsioonipartneri isiklikud kontaktid. Seega vajab seminaride endi teavitust järgmistel kordadel rõhutatud tähelepanu.

kogu uuringu tutvustamise eesmärgi. Tartus toimib väga hästi rõhutatult akadeemilise kallakuga seminar ja neid traditsioone tasub jätkata.

Monitooringu tulemuste tutvustamisel on oluline kajastada erinevaid lõimumise teemavaldkondi (nt poliitiline osalus, kodakondsus, tööhõive, haridus jpm) eraldiseisvalt ka kirjutavas-visuaalses meedias, nt ERR-is või Novaatoris: monitooringust võiksid teemade kaupa olla eraldi teemaartiklid, mis on lühikesed, lihtsalt mõistetavad ning visualiseeritud, ning mida oleks võimalik lihtsal moel ka sotsiaalmeedias jagada.

Monitooringu aruande ehk analüütilise teksti kõrval on senisest palju enam vaja tähelepanu pöörata tulemuste visualiseerimisele ning erinevate lühivormide (illustratsioonide, kokkuvõtete) loomisele ja levitamisele, mida on tarbijal lihtsam haarata.

Samuti tasub välismeediale, saatkondadele, rahvusvahelistele võrgustikele ja teistele organisatsioonidele monitooringu ja Eesti integratsiooni valdkonna tutvustamiseks koostada inglise keeles kokkuvõtte olulisematest uuringutulemustest, ning lühiülevaade lõimumisvaldkonna taustast ja kontekstist Eestis (st lisaks tulemustele ka Eesti lõimumise põhiteesid ja/või ajalooline taust).

Monitooringu tulemuste kommunikatsioonis on vajalik n-ö suurte kommunikatsiooni sihtrühmade sees eristada veel ka väiksemaid sihtrühmi (nt kohalikud omavalitsuste ametnikud või juhid, tööandjad (ettevõtted, ülikoolid, vabaühendused), välismaalased jt) ning edastatavaid sõnumeid vastavalt sellele kujundada ja esitada. Nii nagu poliitikakujundajad, soovivad ka teised sihtrühmad informatsiooni ja ülevaadet saada just neid enim puudutavatest teemavaldkondadest.

Senisest enam on vajalik monitooringu tulemusi tutvustada ja ning lõimumisvaldkonna teemasid ja valukohti käsitleda erinevatel temaatilistel seminaridel ja konverentsidel, sealhulgas ka nt läbi eraldiseisva sessiooni arvamusefestivalil, või nt linnade ja valdade päeval (sh koostöös linnade liiduga, kes on samuti lõimumisteemadel, mh uussisserändajate kohanemise valdkonnas, taasaktiveerunud), kus on mh koos kohalike omavalitsuste juhid. Samuti on tarvis monitooringu tulemuste levitamiseks ära kasutada professionaalseid eriala- ja huvivõrgustikke, saates neile visuaalselt atraktiivseid ja huvi tekitavaid tutvustavaid kokkuvõtteid.

Uuringutulemuste kommunikatsiooni annab oluliselt enam võimendada, kui aktiivselt kaasata kõiki haakuvaid ministereid (Sotsiaalministeerium, Haridus- ja Teadusministeerium, Siseministeerium jt) oma vastutusalas olevat peatükki teavitustegevustega toetamisel – siiani on teised ministereid tulemuste levitamisel olnud üldjuhul passiivses rollis. Siin on tellijana Kultuuriministeeriumi kui koordineeriva eestvedaja roll väga oluline.

Monitooring on **selgelt kujunemas trendiuuringuks**. Seetõttu on vajalik uuringule lihtsa visuaalse identiteedi loomine, mis ideaalis võiks haakuda kogu lõimumisvaldkonna visuaalse kuvandiga ja seda toetada. Nii oleks ka tulevastel monitooringu uuringu tegijatel olemas ühtne formaat. Samas aga peaks ühtne visuaalne identiteet jätma piisavalt mänguruumi ka muude, täiendavate innovaatiliste lahenduste sissetoomiseks.

4. VORM: MILLINE PEAKS OLEMA MONITOOINGU ÜLDINE VÄLJUND?

Integratsiooni monitooringu väljund ehk monitooringu sisuline vorm võib võtta erinevaid väljundeid, sõltuvalt eelkõige seatud eesmärkidest. Neid on võimalik omavahel ka kombineerida ja/või lisaväljunditega täiendada (vt tabel 5).

Tabel 5. Integratsiooni monitooringu võimalikud väljundid (võimalik ka omavahel kombineerida)

Väljund	Sagedus	Selgitus
Praegune vorm	2-4 aastat	Praegune ehk eri valdkondadest eelkõige kirjeldavale hoiakulisele küsitlusandmetele tuginev peatükkide kogumik. Valdkonnad (EIM 2017): 1. Kodakondsus, poliitiline enesemäärang ja osalemine; 2. Eesti riigi-identiteet: rahvusriikluse ja kodaniku-riikluse ühisosa; 3. Haridus; 4. Tööturg; 5. Keelteoskus, keelte kasutamine, kontaktid ja keeltega seotud hoiakud; 6. Meediakasutus ja infoväli; 7. Võrdse kohtlemise ja võrdsete võimaluste tunnetamine; 8. Uussisserändajate kohanemine
Inimarengu aruande vorm	ca 2 aastat	Inimarenguaruande sarnane ülevaade erinevatest valdkondadest (sekundaarallikate ja riikliku statistika põhjal).
Fookusteemade süvaanalüüs	ca 2-3 aastat	Kokkuleppeliselt 2-3 fookusteema põhjalik süva-analüüs. Võib olla ka koos üldise ülevaatega teistest valdkondadest.
Põhiindikaatorid	Iga-aastane	Riiklike registrite andmetel tuginev ülevaade. Võib olla ka koos kirjeldava statistikaga ja/või Statistikaameti veebis vaba-andmetega illustreerimiseks-mängimiseks (nt <i>tõetamm</i> , <i>juhtimislauad</i>).
Üks arv - indeks	Iga-aastane	Iga-aastaselt ilmuv indeks (nt iga teemavaldkonna kohta ja/või kõikide valdkondade üleselt kokku).
Poliitikasoovitused	ca 2-3 aastat	Poliitikasoovitused koos lühiselgitusega tulemusteni jõudmisest.

* allikas: autorite koostatud

Iga vormi juures on omakorda vajalik arvestada erinevaid asjaolusid, mis aitavad otsustada ühe või teise valiku kasuks: nt sihtrühmad (nii andmete (edasi-)kasutajad kui ka tulemustega tutvujad), ilmumise sagedus, andmete taaskasutamise võimalikkus ja lihtsus, aruande/ülevaate loetavus, selgus, ülevaatlikkus ja teemavaldkonna kaetus, informatiivsus, interaktiivsus. Allolevas tabelis 6 on välja toodud kõigi eelnimetatud väljundite plussid ja miinused.

Tabel 6. Integratsiooni monitooringu väljundite omavaheline võrdlus

Akronüüm	Väljundi kirjeldus	Plussid ja eelised	Miinused ja ohud	Soovitused ja märkused
EIM2017	Tänane monitooringu vorm: 2-4 aasta tagant ilmuv eri lõimvaldkondadest ja eelkõige kirjeldavale hoiakulisele statistikale tuginev peatükkide kogumik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kirjeldav osa pakub hea ülevaate olulistest valdkondadest; sh pikaajalise dünaamika muutustest. 2. Tuttav ja oodatud formaat. 3. Teemavaldkonnad on aastate jooksul välja kujunenud ja nõ paika loksunud ning pikaajaliselt esindatud. 4. On seni olnud lõimumiskava seiret teostav vahend: koondab hoiakuid, mille valguses saab teatud poliitikaid planeerida, kuid mida ei saa registriandmetest kätte. 5. Monitooring ja aruanne on teooriate põhine analüüs, kus ei kirjeldata vaid keskmisi, vaid tuuakse (valikuliselt) sisse ka teoreetiline taust, milleks parim ekspertiis on valdkonna uurijatel/teadlastel. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Aruande peatükkides on suuresti puudu teoreetiline baas (sh ülevaade akadeemilisest kirjandusest) ja muu konteksti selgitav taustainfo (nt töötuse määr, rändestatistika). 2. Raport on aastate jooksul muutunud üha enam andmeid pinnapealselt kirjeldavaks. 3. Peatükkides fokuseeritakse eri teemadele, kuid autorite omavaheline koostöö on sageli puudulik, st peatükkide omavahelisi seoseid on vähe. Autorid on ise otsustanud, kas ja mil määral teiste peatükkide teemadega enda osasid seotakse. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poliitikakujundajate jaoks võiks teemadekäsitlus olla sisu mõttes põhjalikum. 2. Andmestik/statistika peaks olema väga lihtsal kujul kättesaadav, et ministriumid ja teadlased saaks teha lisaanalüüse. 3. Eeskujuks võiks võtta Euroopa Komisjoni raportid, mis on sisutihedad, kuid mitte liiga keerulised lugeda. 4. Monitooring peab ideaalis ja lõppväljundina olema seotud ministriumide endi konkreetsete huvide ja soovidega, et aidata neil enda poliitikavaldkonda kujundada; sh rakenduslik, et see oleks ministriumidele poliitika kujundamise tööriistaks. 5. Võib olla kahetasandiline: nt 2-3 lk koos pikaajaliste trendide ja selgitustega + pikem analüüs 6. EIM ise on avalikkuse mõjutaja, mistõttu vaja ka positiivset ja ühendavaid tegureid rõhutada. 7. Monitooringul on kaks poolt: poliitikakujundamine ja lõimumise

				<p>seire, ning ühiskonna vaatamine ja analüüsimine.</p> <p>8. Monitooringu panus peaks olema tulemuste laiemas tõlgendamises, mitte vaid statistiliste tulemuste kirjeldamises.</p> <p>9. Riigiidentiteedi peatükk on probleemikeskne – ka teiste valdkondade peatükid võiksid olla probleemi-keskselt lahti kirjutatud.</p>
EIA	Inimarenguaruande sarnane ülevaade erinevatest valdkondadest (sekundaarallikate ja riikliku statistika põhjal, iga 2 aasta järel)	<p>1. Lihtsalt loetav formaat tavakasutajale.</p> <p>2. Tugineb sekundaarallikatele, st eraldiseisvat (ja rahaliselt kallist) andmekogumist pole vaja läbi viia.</p> <p>3. Sünteesib olemasolevat kirjandust ning olemasolevat statistikat, st püüab katta kogu olemasoleva (akadeemilise ja rakenduslik) teadmise, mis ühe või teise teemavaldkonnaga on kaetud.</p>	<p>1. Ilma eraldiseivalt läbiviidava küsitluseta (andmekogumiseta) kaob ära monitooringu senine väärtus uute andmete näol, sh trendide näitamine.</p> <p>2. Aruanne on oluliselt pikem (lehekülgede arvu poolest) kui EIM tänane vorm.</p>	<p>1. Kuna sisuliselt iga Eestis läbi viidav elanikkonnaküsitlus kasutab eristava tunnusega ka rahvust (sh STAT isiku-uuringud), on lõimumisvaldkonda (või vähemalt mõnda spetsiifilist teemavaldkonda) võimalik põhjalikult analüüsida ka ilma eraldiseisvat küsitlust läbiviimata.</p>
SÜV-A	Paari valdkonna süvaanalüüs (iga 2 aasta järel)	<p>1. Võimaldab põhjalikku, süvitsi minevat ja mitmekülgset teemakäsitlust.</p> <p>2. Kasutab erinevas vormis andmekogumist, nt kombineerides võrdväärset nii</p>	<p>1. Oht, et analüüs jääb liiga teaduslikuks ega aita kaasa ühiskonna lõimumispoliitika kujundamisel. Akadeemiline analüüs jääbki ainult teadlaste pärusmaaks.</p>	<p>1. Ühe (või kahe) fookusteema põhjalik analüüs võiks olla praeguse monitooringu vormi täienduseks.</p> <p>2. Võib toimida ka modulaarselt, st aruande senise vormi põhjal</p>

		kvantitatiivse kui ka kvalitatiivse andmekogumise, sh (jooksvad) registriandmed.	2. Valdkondlikke süvaanalüüse on võimalik poliitikakujundajatel ise tellida, selleks pole tarvis monitooringut.	tellitakse eraldiseisvad teemapõhised analüüsid.
INDIK	Põhiindikaatorid (registriandmed, v-o ka mõned hoiakulised) koos lühiselgitusega (iga-aastaselt)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Selge, lihtne, ülevaatlik – kerge kasutajatel haarata ja näha peamisi trende. 2. Andmete paindlik kasutamine - vähem selgitusi ja rohkem võimalusi endale sobivaid graafikuid luua. 3. Saab kasutada jooksvalt ja regulaarselt, st ei pea ootama iga 2-3 aasta tagant suuremat andmekogumist. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ilma selgitava tekstiosata on keeruline mõista andmete sisu/tausta ning edastada sõnumeid. 2. Vaid indikaatoritega piirdumine ei võimalda monitooringu tulemuste senist (eri auditooriumitele) tutvustamist, mis vähendab võimalust teatud teemasid teatud perioodil agendasse tõsta. 3. Võib viia vajaduseni luua eraldi sihtrühmadele/auditooriumitele siiski erinevaid nõuetelehti või briife. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Võiks olla üldpildi ilmestamiseks praeguse raporti eri peatükkide alguses või lõpus. 2. Indikaatorite analüüs võiks olla mitte ühe- või kahemõõtmeline, vaid mitmemõõtmeline. Mitmemõõtmeline analüüs peaks olema põhiosa analüüsist.
INDEKS	Üks arv - iga-aastane indeks (iga valdkonna kohta või kokku)	1. Lihtne, ülevaatlik – kerge haarata.	1. Väheste metodoloogiliste probleemidega indeksite väljatöötamine on väga ressursimahukas.	-
POLSOV	Poliitikasoovitused, iga 1-2 aasta järel	1. Keskendumine mitte andmete kirjeldamisele ja järelustele, vaid lahendustele – kus ja mida peaks kohe lahendama asuma.	1. Osad ministriumid ei pea oluliseks: nõuab palju valdkonna-spetsiifilisi teadmisi; risk, et tõlgendused pole objektiivsed või korrektsed.	1. Poliitikasoovituste asemel ootavad ministriumid täna pigem täiendavate uuringute vajaduste tuvastamist ja teemade soovitusi.

		<p>2. Lühike ja rakenduslik. Võib olla ka stsenaariumilooma või tulevikuseire vormis.</p> <p>3. Kuna on eeldatavalt odavam kui täispika aruande koostamine, saab läbi viia sagedamini.</p>	<p>2. Nõuab teatud määral ka sekundaarallikate analüüsi ehk olemasolevate uuringute läbitöötamist, sh vastavalt vajadusele täiendavat andmekogumist.</p> <p>3. Kaob ära side monitooringu trendidega (kuid monitooringu andmekogumine võib nõ joosta taustal).</p>	<p>2. Suurim väljakutse kvaliteetsete lahenduste väljatöötamiseks on nende valideerimine erinevate seotud osapooltega, nii poliitikakujundajate kui ka elluvijatega.</p>
--	--	--	--	--

* allikas: autorite koostatud

5. ANDMEKOGUMINE: KUIDAS PEAKS KOGUMA SISENDIT?

Tulenevalt monitooringu eesmärgist ja väljundist, võib selle teostamiseks vajalike andmete kogumine toimuda järgnevatel viisidel: a) sekundaarallikad ja sekundaarandmed, b) registriandmed, c) elanikkonnaküsitlus, d) kvalitatiivsed andmekogumismeetodid, nt intervjuu või vaatlus, ja/või e) eksperiment (vt tabel 7).

Lisaks andmekogumise viisile on oluline hinnata, kuidas võib andmekogumise protsessi mõjutada andmekoguja, näiteks Statistikaamet *vis-a-vis* uurimisgrupp väljaspool riigiasutusi (vt selle osas täpsemalt allpool).

Tabel 7. Integratsiooni monitooringu andmekogumise võimalikud viisid

Sisend	Täpsustus
Statistikaameti andmed	Kogutavad isiku-uuringud ja registriandmed (+)*
Sekundaarallikad	Teiste uuringute tulemused ja järeldused
Elanikkonnaküsitlus**	STAT ja registriandmed (+)*
Elanikkonnaküsitlus**	STAT ilma registriandmeteta (-)*
Elanikkonnaküsitlus**	Kolmandad osapooled (teadlased, uurijad) & registriandmed (-)
Kvalitatiivne andmekogumine	Kolmandad osapooled (teadlased, uurijad): intervjuud, vaatlused
Ekspérimentaalne andmekogumine	Kolmandad osapooled (teadlase, uurijad): eksperiment

* Registriandmed (+) ja (-) tähistavad seda, kas uuringus osalevate inimeste andmed on seotavad nende isikuandmetega või mitte

** Küsitluse puhul võib veel kaaluda variante, kas eelistada senist läbilõike uuringut või asendada (osaliselt) longituuduuringuga

Andmekogumise viisi või viiside valikul on põhiküsimus selles, millised sihtrühmad on kaetud milliste andmekogumise meetoditega, ning kas sama instrumendi (nt elanikkonnaküsitlus) valikul on uurimisküsimused või teemade fookused kõikide erinevate uuringu sihtrühmade puhul sarnased või erinevad.

Näiteks, kas klassikalise eestlased/mitte-eestlased telje kõrval analüüsivad uussisserändajad on kaetud sama uurimismeetodi ja samade küsimustega, või esineb neis erinevusi. Viimases kahes monitooringus on need olnud suuresti erinevad, st küsimuste kattuvus on olnud suhteliselt minimaalne. Tulevikuvaates tuleb eesmärgiks võtta kõikide sihtrühmade katmine maksimaalses ulatuses samade küsimustega (koos vastavate kohandustega sihtrühma eripärasid arvesse võttes).

Andmekogumise viiside valikul on oluline silmas pidada järgmisi aspekte: andmekogumise hind, andmekogumise sagedus ja meetodika, valim, analüüsi põhjalikkus/hõlmavus, monitooringu maine-

usaldusväärsus, järjepidevus (sh juba kogutud andmetega), uuringu eesmärk, sh kes uuringu eesmärgi seab.

Fookusgrupi intervjuud kui osa uuringust: fookusgruppide tegemine võiks jääda uuringu teostaja/pakkuja otsustada ning intervjuud võiksid olla pigem täiendavaks vahendiks konkreetsetesse teemadesse süvitsi minekuks, mitte aga kõikide valdkondlike teemade katmiseks. Monitooringu tänase vormi puhul on fookusgrupi intervjuude kasu piiratud ka läbiviimise suhteliselt lühikese ajalise raamistiku ehk ajalise surve tõttu.

Uuringu teostamise periood ja sagedus: Uuringu teostamise perioodi tasub kaaluda pikendada seniselt 6-kuult 1-2 kuu võrra pikemaks – see võimaldab rohkem läbimõeldust, erinevate osapoolte sisendiga arvestamist ja põhjalikumat analüüsi, sh tulemuste kommunikatsiooni (pikaajalisem tulemuste kommunikatsioon võib olla läbi viidud ka eraldi hanke raames). Samal ajal sõltub uuringu ajaperiood nii aruande vormist kui ka andmekogumise sisendist – erinevate andmekogumisviiside kombinatsioonidel võivad olla märkimisväärselt erinevad ajaraamistikud.

Andmekogumise sagedus: Elanikkonna hoiakutega seotud küsitlusandmeid tasub koguda iga 3-5 aasta tagant, kuid mitte sagedamini ega mitte iga-aastaselt. Registriandmetel põhinevad indikaatorid võiksid aga olla kättesaadavad just iga-aastaselt (juhul, kui vajavad ettevalmistamist ja puhastamist) või jooksvalt ja regulaarselt (juhul, kui tulevad automaatselt registritest, nt eeltäidetud tabelite põhjal, vt nt Statistikaameti juhtimispaneeli).

Analüüsi põhjalikkus/hõlmavus: Täna on monitooringu ankeet ehk küsimustik enamike teadlaste ja uurijate arvates liiga pikk, kattes küll palju teemasid, kuid olles samal ajal teemade lõikes õhuke. See tähendab, et paljude teemavaldkondade katmine ei võimalda ühe konkreetse teemaga väga süvitsi minna. Mõned intervjuueeritud eksperdid on arvamisel, et monitooring peab jääma eelkõige küsitluspõhiseks, sest sekundaarallikate (ja teiste uuringute tulemuste) kaasamine muudaks uuringu liialt laialivalguvaks – põhimõtteliselt iga uuring Eestis, kus on võimalik eristada vastajaid keele, rahvuse vmt alusel, on nõ integratsiooni uuring ning seega oleks potentsiaalselt kaasatava info hulk väga suur. Samal ajal on esitatud ka mitmeid põhjalikult argumenteeritud seisukohti, et monitooring peab olema ainult kvalitatiivne, s.o. intervjuude või etnograafilise uuringu põhine, mis võimaldaks minna ühte või teise teemavaldkonda palju rohkem süvitsi.

Andmekogumise järjepidevus ja aegread: Monitooringu üheks suurimaks väärtuseks peab enamik intervjuueeritud andmete aegridasid ehk võimalust näha lõimumise pikaajalisi trende. Lisaks on intervjuueeritud arvamisel, et mõned aegread võivad tulla ka mujalt kui ainult monitooringu küsitlusest, st nt riiklikult kogutavast ja juba olemasolevast statistikast, nt tööturu omast. Seetõttu on vajalik eraldi vastu võtta otsus, millist huvipakkuvat informatsiooni riiklikest andmekogudest ja registritest on võimalik täna (regulaarselt) saada ning seejärel valida välja potentsiaalselt huvipakkuvad andmete aegread, millega monitooringu enda küsitlusandmeid uuringuaruande peatükkides täiendada. Peamised taolistest lõimumisvaldkonna alastest registriandmetest on täna juba lisatud Statistikaameti veebilehele lõimumise valdkonna juurde.¹¹

Kuigi **küsitlusandmete ja registriandmete ühendamine** kõlab paljutootavalt – nii poliitikakujundajatele kui ka uurijatele ja teadlastele –, on registriandmete ja küsitlusandmete

¹¹ Vt <https://www.stat.ee/loimumine>.

ühendamisel ning nende omavahelisel sidumisel kas Statistikaameti või mõne teise andmekoguja kaudu kogutuna, mitmeid probleeme, mis on esitatud järgnevas tabelis 8.

Tabel 8. Riiklike registrite ja küsitlusandmete ristamise võimalik kasu ning riskid

Loodetud kasu	Kaasnevad riskid
Vähendab ankeedi mahtu, eeltäites ankeedis osad küsimused riiklikes registrites juba olemasoleva infoga (nt vanus, sugu, haridus, keeleoskus vm)	Statistikaameti hinnangul ei vähendaks sarnane eeltäitmine suures mahus ankeedi küsimuste hulka: registriandmetega oleks võimalik katta senisest ankeedist sobival viisil vaid ca 4-6 küsimust.
Võimaldab põhjalikumat ja uudset ristanalüüsi, kuhu on kaasatud elanikkonna hoiakute küsitluse andmed ning registriandmed	<p>Kombineeritud andmeanalüüsi võimalusest on huvitatud nii uurijad, teadlased kui Statistikaamet.</p> <p>Võttes arvesse riikliku statistika seaduses sätestatud ning Statistikaameti kodukorda, on väljaspool Statistikaametit töötavate uurijatele ja teadlastele ligipääs registriandmetele ressursinõudlik. See muudab vähem tõenäoliseks, et registriandmeid koos küsitlusandmetega analüüsitakse lisaks ka teadus- või rakendusuuringute maastikul.</p> <p>Kuigi küsitlus- ja registriandmete ühendanalüüs on suure potentsiaaliga, seda ka juhul kui seda tehakse kas või korra (nt teadmise saamiseks, kuidas informatsioon erineb), võiks poliitikakujundamise jaoks väga hea sisend olla ka kogu elanikkonda katvate registriandmete analüüs paralleelselt elanikkonnale üldistavate küsitlusandmetega, ilma neid isiku tasandil kokku panemata.</p> <p>Peamiseks väljakutseks on asjaolu, et Eestis puudub täna teadmine (nt hüpoteesid või teoreetilised raamistikud), mida võiks või peaks erinevate lõimumisega seotud hoiakute puhul riiklikes registrites olevate andmetega ristama (nt digireseptide kasutamine, töötulu, kinnisvara omamine, sotsiaaltoetused, juhiluba, hambaravi, lahus/abiolu jpm).¹² Juhuslikkuse või läbimõtlemata meetodika alusel kõikvõimalike või huvipakkuvate andmete tehniline ristamine võib olla väga ajakulukas ning suurte tulemuseta. Kuid see, mida ja miks on mõistlik kokku panna, vajab põhjalikku eelnevat teadustööd.</p> <p>Statistikaametis on loodud eksperimentaalstatistika osakond, kes põhimõtteliselt saab testida erinevate andmete või andmekogude kokkupanekut, kuid see nõuab eraldi tellimust.¹³</p>
Võimaldab siduda küsitlusuuringu vastused	Enamik intervjuueeritud ekspertidest leiab, et võimalus siduda integratsiooni monitooringu küsimuste vastuseid (eelkõige nt riigiga

¹² Vt näidetena võimalikest tunnustest, mida registritest on võimalik välja võtta, näiteks residentsuse indeksi tunnuseid siin (nn elumärgid). Vt lisaks ka RITA-rände raames läbiviidavat analüüsi (valmib kevadel 2020) rände kulu-tulu mudeli juures, mis kasutab samuti registriandmeid oma uurimisküsimusele vastamiseks.

¹³ Näiteks analüüsis Statistikaamet 2019. aastal SA Archimedes tellimusel registriandmetele toetudes välisüliõpilaste osalemist Eesti tööturul ja selle mõju majandusele: <https://blog.stat.ee/2019/12/11/kui-suurt-kasu-toovad-valisuliopilased-eestile/>

<p>registriandmetega (sh pärast küsitlusuuringu toimumist)</p>	<p>seotud hoiakute osas, sh usaldus institutsioonidesse) hiljem konkreetse isikuga ehk registriandmetega isikukoodi alusel, on väga ebasoovitav. Isiku tuvastamine ehk registripõhine loendus on täna aga Statistikaameti poolt kogutavate andmete puhul (nt isiku-uuringutes, nt ETU ja ELU) tavapraktika.</p> <p>Teadmisega, et hoiakulisi küsitlusandmeid on võimalik seostada konkreetse isikuga, võib kaasneda mitu probleemi: esiteks võivad inimesed loobuda vastamisest, või vastata konformsemalt (eriti vene keelt emakeelena kõnelev elanikkond, sh eriti Ida-Virumaal); teiseks võib muutuda monitooringu maine üldisemalt, nt võivad kas tahtmatult või teadlikult suunatult hakata levima jutud nn elanikkonna meelsuse kontrollimisest.</p> <p>Inimeste valmisolek enda isikukoodi jagamiseks sellisel moel, et küsitlusandmeid saaks hiljem koos registriandmetega analüüsida, on väike: siinse metoodikaanalüüsi raames läbiviidud omnibussi küsitluse tulemused näitavad, et küsitlusele vastajatest 16% on nõus, 62% ei ole nõus ning 22% sooviks otsuse tegemiseks lisainfot (vt täpsemalt lisa 7).</p> <p>Kuigi inimesed on üldjuhul nõus suhteliselt hästi jagama enda kontakte, näiteks täiendavates intervjuudes osalemiseks (monitooringus üks lõpuküsimustest), ei saa seda valmisolekut automaatselt üle kanda nõusolekuks enda isiku nõ tuvastamiseks.</p>
<p>Kvaliteetne registrele toetuv andmekogumine</p>	<p>Senisel viisil monitooringu andmekogumist ja analüüsi läbi viinud töörühma ja eraettevõttest küsitlusfirma koostöös on monitooringu läbiviimine (alates küsimustiku toimetamisest kuni aruande avalikustamiseni) toimunud ligikaudu kuue kuu jooksul. Statistikaametis on andmekogumise protsess eelduslikult mõnevõrra aeglasem ning esialgsel hinnangul kuluks sarnaseks andmekogumiseks ehk küsimustiku valmimisest kuni tulemuste avaldamiseni minimaalselt 9 kuud. Lisades juurde andmete kirjeldamisele ja võimalike ekspertide kaasamisele kuluva aja, pikeneb periood tulemuste avalikustamiseni veelgi.</p>

* allikas: autorite koostatud

Üldised soovitusel Statistikaametile integratsiooni monitooringute andmete käitlemisega seoses

Juhul, kui integratsiooni monitooringute senised andmestikud ja ankeedid aastatel 2000-2017 ning kõik tulevased monitooringud teha kõikidele kättesaadavaks Statistikaameti kaudu, tuleb Statistikaametil teha erinevad andmestikud senisest oluliselt paremini kättesaadavaks – viia need SUF (*scientific use file* ehk teadustöökäsitamiseks mõeldud anonüümsed andmekogumid) vormi selliselt, et igaüks saab need kätte ilma taotluse läbivaatamise eest raha maksmata ning ootamata. See võiks toimuda World Values Survey, European Social Survey (ESS) jt rahvusvaheliste andmete kasutamise põhimõttel, mis on lihtsasti kasutatavad ja koheselt kasutajale alla laaditavad. Andmete kasutajatest ja kasutamise sagedusest ülevaate omamiseks võiks failide allalaadimisel vastavas keskkonnas kirja panna enda nime, asutuse ja eesmärgi (nt ka ESS nõuab eelnevat registreerimist andmete kättesaamiseks). Andmete kättesaamise keerukust Statistikaametist kritiseeriti mitmete intervjuueeritud ekspertide poolt, sh intervjuueeritud ülikoolide teadlaste poolt.

Tulevikuvaatavalt ja võimaliku suure nn *spillover-effect* saavutamiseks lõimumisvaldkonnas ning selle uurimisel on seega äärmiselt oluline kokku koondada integratsiooni monitooringute andmekogud ja küsimustikud ühte kohta. Kuna täna sobib selleks kõige paremini Statistikaamet, on alternatiiv teha taoline lihtsustav erand (SUF) ainult integratsiooni monitooringute andmekogude jaoks.

6. VÕIMALIKUD TULEVIKUSTSENAARIUMID

Järgnevad väljapakutud võimalikud tulevikustsenaariumid integratsiooni monitooringute (EIM) läbiviimiseks on koostatud silmas pidades perioodi alates aastast 2023, sest tõenäoliselt ei ole võimalik esitatud muudatusi rakendada juba 2020. aasta monitooringu läbiviimisel. Pakutud stsenaariumid ei ole lõplikud ega kõikehõlmavad, vaid on siinse analüüsi põhjal kõige enam poolehoidu leidnud valikud, nii analüüsi teostajate kui ka intervjuueeritud ekspertide hinnangul.

Allolevad stsenaariumid (tabel 9) kirjeldavad kolme võimalikku monitooringu tulevikustsenaariumi. Eelkõige on need mõeldud illustreerimiseks ja inspiratsiooniks, kuna EIM tulevase vormi jaoks on vajalik otsustada, milliste sisendite-väljundite kombinatsioon sobib kõige paremini Eesti lõimumispoliitikas seatud eesmärgi täitmiseks (vt siinse metoodikaaruande kõiki eelnevaid peatükke). Taoline eesmärk on suuresti aga poliitiline valik ning ei ole siinse metoodikaaruande koostajate otsustuspädevuses.

Tabel 9. Integratsiooni monitooringu võimalikud tulevikustsenaariumid

	Stsenaarium 1	Stsenaarium 2	Stsenaarium 3
Sisend	Elanikkonnaküsitlus + kvalitatiivne andmekogumine 1-2 süvitsi mineva teemaanalüüsi jaoks ¹⁴	Elanikkonnaküsitlus + kvalitatiivne andmekogumine (intervjuud)	Elanikkonnaküsitlus + sekundaarallikate-andmete analüüs
Lisasisend	Statistikaameti registri- ja isiku-uuringute andmed	Statistikaameti registri- ja isiku-uuringute andmed	Statistikaameti registri- ja isiku-uuringute andmed
Väljund	<p>A) Senine kompaksete teemapeatükkide-põhine aruanne</p> <p>B) Visualiseeringud avalikus kommunikatsioonis</p> <p>C) 1-2 roteeruva teemaga süva-analüüsi peatükid (lisaanalüüsi võib kuuluda nii kvalitatiivne andekogumine kui ka sekundaarallikad): võimaldab edastada sõnumeid põhjalikumalt ühe olulise teema kohta.</p> <p>Autorid: teadlased + <i>peer-review</i> teadustoimetaja poolt.</p>	<p>A) Kompaktsed teemapeatükid selge fookusega – ainult pikaajalised trendid</p> <p>B) Trendipõhjuste analüüs kvalitatiivuuringu abil</p>	<p>A) 3-5 fookusteema analüüs, sh olemasolevate sekundaarallikate põhjal</p> <p>B) Küsitluse andmebaas seotud osapooltele kättesaadav analüüsimiseks ja/või soovi korral uuringute tellimiseks väljast.</p> <p>C) Võib kaaluda ka kvalitatiivse andmekogumise lisamist.</p>

¹⁴ Vastava 1-2 teema uurimine võib toimuda ka ajalises nihkes monitooringu põhiosaga – monitooringust saadud uurimissoovituste põhjal analüüsida kitsamalt. Samas võib see variant muuta tulemuste kommunikatsiooni keerulisemaks, kui esmalt ilmub ülevaade üldistest trendidest ja siis olulise teemavaldkonna põhjalikum käsitus.

	Lisandväärtus: regulaarne loimumisvaldkonna alase teaduse, sh eestikeelse teaduse arendamine Eestis.		
Muu	<i>Andmestik on kättesaadav ka kõikidele teistele uurijatele edasiseks analüüsiks</i>		

* allikas: autorite koostatud

7. PEAMISED JÄRELDUSED JA PÕHIMÕTTED MONITOOHINGUTE LÄBIVIIMISEKS TULEVIKUS

Olulisimad järeldused ja põhimõtted ükskõik millise stsenaariumi kasuks otsustamise puhul

Monitooring pakub täna **laiapõhjalist ülevaadet** Eesti ühiskonna väärtuste arengust ja hetkeseisust, kattes **võrdsel määral** olulisemad lõimumisega seotud teemavaldkonnad. Regulaarne monitooring suurendab **arusaama lõimumisvaldkonna tervikpildist**, ning eri valdkondades süvitsi tegutsevate inimeste teadmisi eelkõige just **teistes valdkondades** toimuvatest arengutest.

Senisest enam tuleb monitooringute kaasabil pöörata tähelepanu **pikaajaliste trendide** väljatoomisele. Monitooringu varasemate aastate andmestike kõrvutamine uute lainetega võimaldab vaadelda pikaajalisi trende, tuua välja nii positiivseid kui negatiivseid arenguid, aga ka paigalseisu (mis võib teatud muutunud oludes olla mõnikord ka positiivne). Pikaajaliste trendide ning arengute väljatoomine loob tugeva aluse poliitikakujundajatele otsuste tegemiseks. Monitooring võimaldab tuua välja ka kohad, kus riigipoolne aktiivne sekkumine ei pruugi olla (enam) vajalik.

Monitooringu aruande senise **poliitikasoovituste** peatüki asemel on mõistlikum välja tuua **probleemkohad ja teemad**, mis vajavad täiendavat lisa-analüüsi ja/või uuringuid. Teisisõnu teemad, mis monitooringu andmete analüüsist välja joonistuvad, kuid mida pole võimalik monitooringute raames põhjalikumalt uurida, kuid mille puhul on eri ministriumidel/riigiasutustel võimalik tellida täiendavaid analüüse ja/või teadlastel ja tudengitel oma uurimustöodes analüüsida (nn **uuringusoovitused**). Lisaks on oluline tervikpildi loomiseks tuua välja kokkuvõtte viimastel aastatel ilmunud olulisematest valdkonda käsitlevatest uuringutest, raportitest jne (nn täiendavad **lugemissoovitused**) – need võivad olla visualiseeritud ka uuringute ajajoonega monitooringu aruandes või selle lisades.

Andmekogumise ajaline vahe võiks olla minimaalselt kolm aastat.

Lisaks monitooringu aruandele peab olema **vabalt ja lihtsasti kättesaadavad** edasiseks analüüsiks nii uuringu **küsitluse andmestik**, valik registriandmetest tulenevaid **indikaatoreid ja andmeid graafikute genereerimiseks** (nt Statistikaameti rakendustes – juhtimispaneel ja/või tötamm) kui ka **visualiseerimiseks** (illustreerivad graafikud-joonised) ja kommunikatsiooniks.

Lõimumise põhiindikaatorid peavad Statistikaameti andmebaasis olema olemas pidevalt (sõltumata sellest, milline monitooringu läbiviimise tulevikustsenaarium valitakse).

Registriandmete ja küsitlusandmete ehk **objektiivse ja subjektiivse olukorrakirjelduse kõrvutamisel** on väga suur potentsiaal Eesti lõimumisvaldkonna mõistmisel. Näiteks võrreldes objektiivse (registriandmed) ja subjektiivse (hoiakud) olukorra kokkusobivust, näiteks kuidas kattub võrdse kohtlemise tajumine tööturul vis-a-vis tööturu üldine statistika.¹⁵ Ka integratsiooni

¹⁵ Vt tööturu võimalikke indikaatoreid rahvusliku ebavõrdsuse osas Balti Uuringute Instituut (2016), [Eesti tööturu rahvuslik ja keeleline jaotus: meta-analüüs](#)

monitooringu aruandes võiks kõikides teemapeatükkides olla esitatud kõigepealt objektiivsed indikaatorid ning seejärel ülevaade hoiakutest. Objektiivsete (nt registriandmetel põhinevad) indikaatorite esitamine võimaldab ka poliitikakujundajatel nendega rohkem suhestuda, kuna need peegeldavad suuremal või vähemal määral Eesti tegelikkust.

Siinse metoodikaanalüüsi intervjuudes osalejate valdav seisukoht on, et enne küsitlusandmete ja registriandmetega ristamist isikustatud vastaja ehk isikukoodi põhisel, tuleb tõsiselt kaaluda sellega kaasnevaid ohte.

Monitooring peab tulevikus muutuma **väravaks lõimumisvaldkonna laiema mõistmise ja lahtimõtestamise juures**, pakkudes huvilisele mh ka viiteid ja võimalusi edasiliikumiseks teemapõhiste süvateaduslike ja/või (rakendus)uuringute juurde.

Kuna monitooring on ka erinevate osapoolte ja ühiskonna hoiakuid mõjutav instrument, on aruandes oluline välja tuua ka analüüsitulemusel ilmnunud **ühisosa**, mitte keskenduda ainult (rahvuspõhiste) erinevustele ja probleemidele.

Tabel 10. Võrdlev maatriks erinevate stsenaariumite-kombinatsioonide loomiseks

Uuritavad sihtrühmad	Sisend	Auditoorium	Väljund
A. Eestlased	F. Statistikaameti andmed	K. Poliitikakujundajad	P. Praegune vorm (suurte teemavaldkondade kirjeldav analüüs)
B. Muukeelsed	G. Sekundaarallikad	L. Uurijad/teadlased	R. Inimarengu aruande vorm
C. Uussisserändajad ja teised Eestis mittesündinud välismaalased	H. Elanikkonnaküsitlus	M. Huvitatud tavakasutajad	S. Fookusteemade süvaanalüüs
D. Tagasipöördujad	I. Kvalitatiivne andmekogumine	N. Mittehuvitatud tavakasutajad	T. Põhiindikaatorid
E. Rahvuskaaslased-diasporaa	J. Eksperimentaalne andmekogumine	O. Välismaa huvirühmad	U. Üks arv - indeks
			V. Poliitikasoovitused

LISA A. MUUD OLULISED JA LÄBIVAD TEEMAD

Lisaks viiele põhiküsimusele – monitooringu eesmärk, uuritavad sihtrühmad, auditoorium, sisend ja väljund -, ilmnesid läbiviidud intervjuudes ja analüüsi käigus ka muud olulised teemad, mis monitooringute läbiviimisega külgnevad. Allpool on välja toodud neist peamisemad.

1. Kuidas tagada kogutud andmete kättesaadavus, tulevikuks säilitamine ning mh võimalus (taas)kasutada teadustööks?

Täna on andmete jagamise ja kättesaadavuse seis suhteliselt kaootiline - ei ole täpset korda, kes ja kuidas võib monitooringu läbiviimise käigus loodud andmeid kasutada ning kelle käest andmestikke on võimalik saada. Andmestikud liiguvad isikupõhiselt, käest-kätte. Algusaastate andmestikud on üle vaatamata ja kontrollimata (puhastamata), st kas need vastavad uuematele isiku- ja andmekaitseõuetele (st kas isikud pole läbi eri tunnuste tuvastatavad).

- Monitooringu elanikkonnaküsitluse andmestiku kasutamisest (sh uussisserändajate andmestikust) on huvitatud erinevad osapooled: ministriumid, ülikoolid (bakalaureuseastmest kuni professoriteni), mõttekojad ja rakendusuringuid teostavad keskused jpt.
- Vaja on täpset korda ja kesket kohta, mis võimaldaks tasuta ja võrdlemisi lihtsa vaevaga kõiki seniseid ja tulevasi monitooringu andmeid kasutada. Sh tuleb varasemate monitooringute andmestikud üle vaadata, et need oleks teadustööde läbiviimiseks piisavalt üldistatud tasemele viidud. Taoline keskne koht võiks asuda Statistikaameti juures.
- Tulevaste uuringulainete andmebaaside kättesaadavus sõltub sageli ka küsitlusuuringu läbiviijast. Kui andmekogumist viib sarnaselt varasematele aastatele läbi hanke võitnud uurimismeeskond erafirma toel, siis on võimalik tellijal säilitada õigused andmestikule, sh selle levitamisele. Statistikaameti kogutud andmete kasutamise kord ja süsteem on suhteliselt selge ja ühene, kuid andmete kättesaadavus piiratud.¹⁶

2. Milline on koostoime või andmekogumise sünkroniseerimine teiste uuringutega?

Näiteks, kuidas ühtlustada terminoloogiat teiste uuringutega? Või kui küsida erinevates uuringutes ühe ja sama asja/nähtuse kohta, siis kas küsida sama küsimusega?¹⁷

¹⁶ Andmete kasutamiseks on vajalik taotlus, mille läbivaatamiseks rakenduvad menetluskulud (282 eurot, seisuga detsember 2019) ning vajadusel andmestiku ettevalmistamise kulude (317 eurot, seisuga detsember 2019) tasumine. Andmete kasutamine toimub läbi spetsiaalse võrgukeskkonna või ainult turvalisel töökohal. Salvestatud vahetulemustele teeb Statistikaamet aimatavuse kontrolli, misjärel saadetakse uurimistöö tulemid kasutaja meiliaadressile, mis omakorda mõjutab andmeanalüüsi teostatavuse kiirust. Nii käesoleva uuringu raames intervjuueeritud ministriumide esindajad kui ülikoolide õppejõud ja tudengite lõputööde juhendajad kinnitasid, et andmebaasi jäämine nn maksumüüri taha (võimalik, et kuni 600 eurot iga uurimustöö kohta) mõjutab kindlasti negatiivselt andmete kasutamise sagedust ning lõimumisvaldkonda käsitlevate uurimustööde arvu.

¹⁷ Näiteks vabatahtlikus tegevuses osalemist küsitakse eri uuringutes vähemalt kolmel eri viisil:

Ideaalne oleks kaardistada kõik külgnevad uuringud, kus võidakse küsida lõimumisega seotut ja mille valim võimaldab eestlaste ja teistest rahvustest elanike eristamist, kuid see on väga suur töö. Võib aga kaaluda selles töös nt praktikantide kaasamist.

Tulenevalt lõimamise valdkonna uurimuste ja uuringute rohkusest (sest tegemist on horisontaalse valdkonnaga, mida võib uurida väga erinevates eluvaldkondades), ning sellest, et valdkonnast tehtust puudub hea ülevaade, mistõttu ei jõua tihti nt ülikoolides tehtud uurimuste tulemused poliitikakujundajateni, võiks kaaluda nt korra kümne aasta järel **põhjaliku kokkuvõtte tegemist sekundaarallikate tulemustest ja soovitudest.**

3. Kas ja kuidas andmeid säilitada ja levitada?

Kui sekundaarallikate analüüs võiks toimuda orienteeruvalt kord kümne aasta jooksul, siis valdkonna uuringute ja uurimuste kaardistamine võiks toimuda järjepidevalt – nii Eestis tehtud lõimumisalased uuringud kui ka ülikoolides valminud magistritööd, doktoritööd, aga ka bakalaureusetööd võiksid olla koondatud **ühtsesse andmebaasi**. On vaid positiivne, et Integratsiooni Sihtasutus on võtnud initsiatiivi sarnase andmebaasi loomiseks.

-
- a) TÜ Mina.Meedia.Maailm - “Kas olete viimastel aastatel osa võtnud aktsioonidest ja üritustest, mida erinevad organisatsioonid ja ühendused on korraldanud?” – „Vabatahtlik töö, kaasalöömine organisatsioonide ja abivajajate aidamisel“ (vastusevariandid Jah/Ei)
- b) KuM EIM “Mõeldes viimasele aastale, siis kas Te olete teinud vabatahtlikku tööd?”
- c) SiM VT “Mõeldes nüüd viimasele 12 kuule, siis kas Te olete vabatahtlikus tegevuses osalenud?”

Monitooringu ankeedi ülevaatamiseks ning kohandamiseks järgmiste uuringulainete läbiviimiseks aastatel 2020-2030, võeti aluseks 2017. aasta elanikkonnaküsitluse eestikeelne ankeet. Ankeedi küsimused sisestati küsitlusprogrammi SurveyGizmo, kus nende vajalikkust hindasid ning muid aspekte kommenteerisid lisaks Balti Uuringute Instituudi meeskonnale veel kokku 13 valdkondlikku eksperti, sealhulgas seitse Tartu ja Tallinna Ülikoolist ning kuus lõimumisvaldkonna ja monitooringu läbiviimisega seotud riigiasutustest ja kolmanda sektori organisatsioonidest.

Ekspertide hinnangute ja kommentaaride põhjal (sh ka varasemalt intervjuude käigus) on võimalik siinkohal välja tuua järgnevad olulised põhimõtted, mida tuleb järgmiste uuringulainete küsitlusankeedi koostamisel järgida:

1. Monitooringu ankeedi pikkus, sealhulgas küsimuste korduvus/kattuvus teiste sarnaste uuringutega (ESS, EVS, WVS, Avalik arvamus ja riigikaitse, Statistikaameti isiku-uuringud), sõltub **uuritavate sihtrühmade valikust**, st kas lisaks eestlastele ja muust rahvusest või emakeelega püsielanikele kogutakse suurendatud valimiga andmeid teiste väiksemate rühmade (uussisserändajad, tagasipöördunud, määratlemata kodakondsusega inimesed jne) kohta. Paljud monitooringu ankeedis käsitletavat teemat (nt meediakasutus, usaldus jmt) on suures osas kaetud teiste, suurema valimi ning tihedama sagedusega läbiviidavate uuringutega, mistõttu ei ole mõistlik ilma täiendavaid sihtrühmi kaasamata ja nende omavahelise võrdlusega teiste uuringutega kaetud küsimuste ankeedis säilitamine. Teisisõnu, kui monitooringu eesmärgiks on uurida kogu elanikkonda (ehk sisuliselt kahte gruppi), siis on küsitlusuuringus mõistlik keskenduda vähestele teemadele, mida ei kata teised pidevad uuringud, nagu ESS, Kaitseministeeriumi tellimusel tehtud kaitsetahte teemaline uuring, Statistikaameti isiku-uuringud jne. Kui eesmärgiks on uurida ja võrrelda rohkemaid gruppe (vt tabel 2), siis võiks ankeet sisaldada enam küsimusi, kuna võimaldab võrrelda hoiakuid jm selliste gruppide lõikes, mis on teistes uuringutes järelduste tegemiseks liiga väiksel määral esindatud.
2. Monitooring **ei ole täna sobiv instrument spetsiifiliste lõimumismeetmete edukuse hindamiseks**, niisamuti peaks just poliitikaettepanekutele küsima elanike tagasisidet (pigem) omnibussi küsitlusuuringutega. Monitooring peaks kujunema poliitikakujundajale ja valdkonnas tegutsevatele teadlastele sisukaks tööriistaks, mis võimaldab hinnata Eesti integratsioonipoliitika (mitte-)edukust, ja seda läbi aja nn trendiuuringuna. Monitooringu küsimustik peaks keskenduma järgmistele põhiteemadele: kas rahvuse tõttu esineb Eestis diskrimineerimist; kas ja millisesena tunnetatakse enda kultuurilise identiteedi säilitamise võimalikkust Eestis; kui ulatuslikult tunnetavad Eesti elanikud struktuurset ebavõrdsust; mida oodatakse riigilt ebavõrdsuse tasandamiseks. Samuti peaks olema monitooringu ankeet võimalikult sarnane erineva taustaga elanike hoiakute mõõtmiseks.
3. Lõimumisvaldkonna indikaatorite aluseks olevad andmed ja hinnangud neile peaksid eelkõige tulema (regulaarselt) riiklikest registritest ning üle aasta või sagedamini läbiviidavatest valdkondlikest uuringutest. Monitooringu ankeet saab täita eelkõige või muuhulgas lünka, kus valdkondlikult olulised indikaatorid ei ole teiste allikatega kaetud, kuid harvema sagedusega (3-5 aastat).
4. Varasemalt on monitooringu ankeedis kasutatud erinevaid mõisteid (sh küsimuse ja alaküsimuse sees): mitte-eestlased, (erinevad) venelased, venekeelsed inimesed/elanikud/noored,

rahvusvähemused. Nende mõistete kasutamine tuleb läbivalt üle vaadata ning ühtlustada: nt eesti keelest erineva emakeelega inimesed ja/või teisest rahvusest inimesed.

5. Enne, kui uurida mingi nähtuse põhjuste-tagajärgede kohta hinnanguid, tuleb uurida eelneva küsimusega kokkupuudet/seost nähtusega (nt enne kui uurida, miks on oluline venekeelse põhihariduse pakkumine Eestis, küsida kas ja kui oluline see on; enne kui uurida, mis tegurid seovad inimesi Venemaaga, küsida, mil määral nad tajuvad enda seotust Venemaaga jne).
6. Kohati on monitooringu küsimused kas liiga äärmuslikud või teatud määral provokatiivsed; ühte küsimusse on kokku koondatud kaks (või kolm) eraldiseisvat mõtet, ning puudub võimalus väljendada mittenõustumist mõlema variandiga või nõustumist vaid ühe poolega kaheosalisest väitest. Teadlikult provotseerivate küsimuste sõnastus tuleks muuta neutraalsemaks (vähemlaetumaks).

Lisaks laiematele üldistele soovitudele toome välja ka metodoloogilised ja tehnilised soovitud:

7. Uuendada aastanumbrid – mõnede küsimuste puhul (nt valimistel osalemine, Eestisse kolimine) on tarvis uuendada aastanumbrid, et need oleks täpsed ning kataks kõiki võimalikke vahemikke.
8. Lisada võimalus täpsustada variant 'Muu' – mitmetes küsimustes on välja toodud variant 'muu', kuid seda pole võimalik täpsustada.
9. Skaalad: mõelda läbi, mis juhul on Likert-i skaala mõistlik (nt 1-5) ning milliste küsimuste puhul võiks olla 0...10 skaala (parem uurida sõltuva tunnusena).
10. Skaalad: üle vaadata, et skaalade jaotus positiivsel ja negatiivsel poolel oleks võrdne, et vastused ei kalduks küsimustiku disaini tõttu ühele poole (nt ei puuduks täielikult nõustumine vms).
11. Tasub kaaluda katsetada muuta küsimuste järjekorda (teemaplokke) randomiseeritult ehk juhuslikuks (st ennetamaks võimalikkust, et osad vastajad võivad lõpuküsimuste juures vastamisest nõ väsida).

Erinevate teemavaldkondade käsitlusega on välja toodud järgmised aspektid:

12. **Venemaa ja NATO teemad vajavad põhjalikumat käsitlust** (sh on seda käsitletud kaitseuuringutes) kui seda on seni monitooringus 2-3 küsimuse näol tehtud, mistõttu tasub kaaluda nende väljajätmist monitooringust.
13. Meedia, erakondade ja välispoliitikaga seotud küsimusi ei pruugi olla vajalik küsida, sest neid uuritakse ka teiste uuringutega.
14. Keelekasutuse kohta on palju korduvaid küsimusi, nende osakaalu tuleks tunduvalt vähendada.
15. Ühiskonnas **konfliktide ja radikaliseerumise tekkimise valdkonna seisukohalt** on indikaatorid enamjaolt kaetud (kuuluvus, lojaalsus, keeleoskus, usaldus, diskrimineerimine, suhted), kuid katmata kaks indikaatorit: 1. Õigused – ehk kas vastajale ettenähtud õigused (nt ligipääs erinevatele teenustele, toetustele) on ka tagatud? Ehk kas see, mis seadusega on talle ettenähtud, ta ka saab. 2. Normikuulekus – ehk kas isik tunneb, et Eesti seadused on ülemuslikud (peab ta neid järgima). Neid indikaatoreid katvad küsimused võiks ankeeti lisada.
16. Tasub uurida **suhtumist Euroopa Liitu**.
17. Arvestades võimalike **Lõimumiskava 2030 indikaatoritega**, peaks monitooringu ankeet sisaldama küsimusi, mis katavad järgnevaid valdkondi:
 - a. Eestisse jäämise või Eestist lahkumise plaan
 - b. Võrgustikesse kuulumine, hobiaid, keel, kultuur, rahvus
 - c. Riigi identiteet, sh laiemalt kui vaid indeks
 - d. Kodakondsuse atraktiivsus

- e. Kontaktid erinevate elanikkonna gruppide vahel
- f. Tajutud ebavõrdsus
- g. Eestlaste ja muust rahvusest inimeste suhtumine koosõppimisse

Järgnevad indikaatorid on suuremalt jaolt kaetud teiste andmeallikatega, kuid võib kaaluda lisamist ka monitooringu ankeeti:

- h. Enesehinnanguline eesti keele oskuse tase
- i. Keeleõppe kättesaadavus
- j. Kultuuri tarbimine ja kättesaadavus
- k. Enesemääratlemine ja identifitseerimine

18. Monitooringu ankeet ja aruanne võiks lähtuda RITA-rände projekti visioonidokumendi valdkondadest: **haridus, sotsiaalmajanduslik toimetulek, kultuur ja suhtlus, ränne ja kohanemine, ühtekuuluvustunne Eesti ühiskonna ja riigiga.** Lähtuvalt RITA-rände projekti lõimumise kontseptsioonist, võiks monitooringu ankeeti lisada küsimused, mis katavad järgmisi valdkondi:

- a. Pidev uudiste jälgimine kui kodanikuoskus, või arutelu päevauudiste üle (riigiidentiteet)
- b. arusaam ühiskonna või demokraatlikest põhiväärtustest ja -normidest
- c. aktiivsus ja osalus (riigiidentiteet)
- d. teadmised Eesti ühiskonnast (riigiidentiteet)
- e. oskused ja võime (sh keeloskus) riigis toimuvast aru saada ja selle arengusse panustada (riigiidentiteet)

19. **Teemad nagu töötamine, haridus, sissetulek, sotsiaalmajanduslik staatus, vähemal määral tervis, elamistingimused, vaba aeg ja reisimine ning tarbimine on kaetud iga-aastastele või üle ühe aasta läbiviidavate Statistikaameti isiku-uuringutega.** Kõik, mis puudutab elanikkonna olukorda nendes valdkondades, on olemas ka eestlaste ja teiste rahvuste võrdluses. Küsimusi, mis katavad nimetatud valdkondi, on mõistlik lisada monitooringu ankeeti ainult sel juhul, kui tegemist on lõimumisvaldkonna seisukohalt olulise taustamuutujaga ning neid kasutatakse analüüsi jaoks monitooringu aruande peatükkides. Samuti on vajalik nende valdkondade katmine erinevate küsimustega, kui integratsiooni monitooringusse kaasatakse täiendava lisavalimisega erinevaid uuritavaid sihtrühmi, mille lõikes lõimumisprotsesse analüüsitakse.

20. **Euroopa sotsiaaluuring (ESS) ilmub üle ühe aasta ning sisaldab lisanduvalt andmeid poliitika, usu, demokraatia, kodakondsuse, muude hoiakute ja vaadete kohta.** Valim on väiksem kui Statistikaameti isiku-uuringute puhul (ligi 2000 vastajat), kuid see on piisav rahvuse tunnuse alusel eelkõige (vaid) kahe grupi (eestlased ja teised rahvused) eristamiseks ja analüüsimiseks.

ESS Põhiankeedis on kaetud järgmised teemad: meedia ja Interneti tarbimine, sotsiaalne (inimestevaheline) usaldus, usaldus institutsioonide vastu, huvi poliitika vastu, enesetõhusus, hääletamine jm poliitiline osalus, parteielistus, hinnang demokraatia toimimisele (sh hinnang hariduse ja tervishoiusüsteemi olukorrale) Eestis, vasak- ja parempoolsus, sotsiaalpoliitilised vaated, suhtumine sisserändesse ja homoseksuaalsusesse, subjektiivne heaolu, sotsiaalne tõrjutus, turvalisustunne, religioon, tajutud diskrimineerimine, rahvuslik ja etniline identiteet (Eestiga ja Euroopaga emotsionaalne seotus), kavatsus ELi referendumil hääletada, alusväärtuste skaala (Shalom H. Schwartz), sotsiaalne suhtlus, tervislik seisund. Lisaks andmed tausta-sotsiaaldemograafia kohta: kodune keel, rahvusvähemusgruppi kuulumine, leibkond, sugu, vanus, perekonnaseis, asukoht, haridus, põhitegevus, töökoht, partner, vanemate sünniriik, ametiühingusse kuulumine, sissetulek, esivanemad (päritolu).

ESS andmed on kõigile soovijatele registreerimise järgselt tasuta kättesaadavad, kuid tulemuste analüüsimiseks tuleb arvestada, et kogu protsess andmete kogumisest avaldamiseni võtab aega ca 10-12 kuud.

21. **Lisaks tasub kaaluda IPL-12 lisamist monitooringu ankeeti.** Tegemist on teaduslikult testitud lõimumisvaldkonna küsimuste kogumiga, mis võimaldab teostada rahvusvaheliselt võrreldavad analüüsi sama küsimuste kogumit kasutavate riikidega. Tänapäevaks on seda kaheteistkümnest küsimusest koosnevat kogumikku lõimumisuuringutes kasutanud USA, Prantsusmaa, Saksamaa ja Ecuador. IPL-12 vastu on huvi tundnud ka Iirimaa, Austraalia, Austria ja Kanada uurijad, kui ei ole teada veel, kas seda on neis riikides kasutatud. Küsimuste ja vastusevariantide loetelu on välja toodud lisas 5.
22. Monitooringus ei ole seni olnud **religiooni/usu küsimust**, kuid see tuleks 1-2 küsimusega ankeeti lisada. Põhjustena on välja toodud järgnevad aspektid: 1) Religioossust on vastajatel endal võrdlemisi lihtne määratleda. 2) Erinevad religioonid ja nende roll on globaliseeruva maailmas ning pideva rände kontekstis varasemast üha olulisem; 3) usul võib olla suur seos inimeste-vaheliste kontaktide, usalduse jm-ga. 4) Lisaks, kui meid huvitab riigiidentiteet laiemas mõttes, annab see võimaluse vaadelda usu rolli inimeste suhtumise kujunemises riiki, selle normidesse ja väärtustesse. Religiooni/usu rolli võiks katta kahe küsimusega: 1) Kui oluline on usk Teie jaoks/ Teie elus? Mõõdetuna Likerti skaalal. 2) Millisesse religiooni kuulute? Vastusevariantidesse lisada enamlevinud variandid, sh muu ja ei kuulu ühtegi, koos täpsustusvõimalusega.
23. **Eestlaste** (ja teiste rahvuste) **lõimumisvalmiduse täpsemaks hindamiseks** tasub kaaluda küsimuste lisamist rahvuskultuurilise empaatia skaalast (*Scale of Ethnocultural Empathy*).
24. **Avalikele teenustele ligipääs ja või hinnang teenuste kvaliteedile.**

LISA C. ANALÜÜSI METOODIKA

Läbiviidud intervjuud

Kuupäev	Asutus / ettevõte	Asukoht	Intervjueeritava nimi
30.09.2019	TÜ	Tartu	Kristina Kallas
14.10.2019	TÜ	Skype	Ave Roots
14.10.2019	Geomedia	Kirjavahetus	Rivo Noorkõiv
16.10.2019	KuM	Tallinn v Skype	Aleksandr Aidarov
17.10.2019	TÜ	Tartu	Külliki Seppel
22.10.2019	HTM	Tallinn	Viivian Jõemets
22.10.2019	Turu-uuringute AS	Tallinn	Juhan Kivirähk
22.10.2019	Statistikaamet	Tallinn	Heidi Roosimägi, Maiki Ilves
22.10.2019	Innove	Skype	Ave Härsing
22.10.2019	RK	Tallinn	MM
23.10.2019	TLÜ	Skype	Raivo Vetik
23.10.2019	Sirp	Kirjavahetus	Kaarel Tarand
24.10.2019	TÜ	Tartu	Triin Vihalemm
24.10.2019	TÜ	Tartu	Laura Kirss
28.10.2019	TÜ	Skype	Kadi Kalm
28.10.2019	Praxis	Tartu	Märt Masso
26.11.2019	Statistikaamet	Tartu + kirjavahetus	Kaire Raasik
10.12.2019	TÜ	Tartu	Tiit Tammaru, Kadi Kalm
11.12.2019	KV PS	Tallinn	MR
09.01.2020	TLÜ	Tallinn	Marek Tamm

Veebiküsitluse saadetud kirjade ja laekunud vastuste jaotus ministriumide ja riigiasutuste lõikes

	Saadeti välja	Vastas
Kultuuriministeerium	6	1
Siseministeerium	18	4
Integratsiooni Sihtasutus	19	9
Haridus- ja Teadusministeerium	2	0 (1 eraldi kirjalikult)
Riigikantselei	1	1
Sotsiaalministeerium	8	1
Rahvusvaheline Migratsiooniorganisatsioon (IOM)	1	1

Aruteluseminarid (2tK)

Koht, kuupäev	Osalejad
Tartus 27.10	Kadi Kalm, Ave Roots, Anneli Kährik (HTM)
Tallinn 28.10	Raivo Vetik (TLÜ), Juhan Kivirähk (Turu-Uuringute AS), Märta Masso (Praxis), MM (RK), Tatjana Kiilo (HTM), Viivian Jõemets (HTM), Annika Sepp (SoM), Aleksandr Aidarov (KuM), Olga Sõtnik (KuM), Külliki Seppel (TÜ), Eda Silberg (INSA)

Monitooringu ankeedi analüüs

Kuupäev	Nimi	Asutus
16.12.2019	Irene Käosaar	Integratsiooni Sihtasutus
19.12.2019	Triin Vihalemm	Tartu Ülikool
19.12.2019	Aune Valk	Tartu Ülikool
20.12.2019	Tiiu Kreegipuu	Tartu Ülikool
27.12.2019	Eva-Maria Asari	Riigikontroll
27.12.2019	Kadi Kalm	Tartu Ülikool
31.12.2019	Mari-Liis Sepper	Praxis
01.01.2020	Raivo Vetik	Tallinna Ülikool
08.01.2020	Janno Järve	Centar
11.01.2020	Helina Maasing	Sisekaitseakadeemia
12.01.2020	Piret Ehin	Tartu Ülikool
22.01.2020	MR	KV PS
22.01.2020	Ave Roots	Tartu Ülikool
28.01.2020	IH	KV PS